

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU
II CIKLUS STUDIJA

***UKLJUČENOST ROMA U OBRAZOVNI SISTEM U
KANTONU SARAJEVO***

MAGISTARSKI RAD

Mentor:

Prof. dr. Adnan Džafić

Kandidat:

Aida Šečić

Sarajevo, maj 2019.

SAŽETAK

U radu ću se naime bazirati na manjine u Bosni i Hercegovini. Kao što znamo jedna od glavnih manjina u BiH su Romi, te sam planirala u radu se detaljno na njih bazirati, kao i naravno na ostale manjinske skupine.

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine usvojila je Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina 2003. godine. Zakon navodi da će BiH štititi položaj, ravnopravnost i prava 17 nacionalnih manjina prisutnih u Bosni i Hercegovini (BiH), i to: Albanaca, Crnogoraca, Čeha, Talijana, Židova, Mađara, Makedonaca, Nijemaca, Poljaka, Roma, Rumunja, Rusa, Rusina, Slovaka, Slovenaca, Turaka i Ukrajinaca.

Zakon predstavlja ključni dokument za bosanskohercegovačke nacionalne manjine, jer im daje pravo na zaštitu njihovih kulturnih, religijskih, obrazovnih, društvenih, ekonomskih i političkih sloboda, potreba i identiteta. Misija je nastavila sa zagovaranjem i podržala Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u RS i FBiH i uspostavu i razvitak vijeća nacionalnih manjina na državnim i entitetskim razinama.

Trenutno, Misija radi na svim razinama vlasti, od razine lokalne zajednice i općine, do entitetske i državne razine, kako bi promicala političku, ekonomsku, i društvenu aktivnost nacionalnih manjina u BiH. Osoblje Misije na terenu tijesno surađuje s organizacijama i udrugama nacionalnih manjina, radi uključivanja u zajednicu i gleda inicijativa na polju obrazovanja, kao i drugim aktivnostima u cilju zaštite prava nacionalnih manjina. Misija stavlja poseban fokus na Rome, kao najveću i najmarginaliziraniju nacionalnu manjinsku skupinu u BiH.

Od trenutka kada su se pravnim aktima počela regulirati prava i obaveze pripadnika jezičnih manjina, aktualizirao se i proces obrazovanja pripadnika manjina preko kojega su oni postali funkcionalno dvojezični. Ovim procesom oni, dakle, usvajaju i idiom većine i time dobivaju pristup javnoj komunikaciji na cijelom teritoriju države. Međutim, u slučaju

obrazovanja za dvojezičnost nužno je voditi računa da znanje oba idioma bude podjednako, jer bi u suprotnome s jedne strane moglo ponovo doći do određenog stepena diskriminacije zbog nedovoljnog poznavanja većinskog idioma koji postaje strani jezik. S druge strane, postizanjem prave dvojezičnosti u opasnost dolazi određenje većinske zajednice kao monolingvalne budući da većinska zajednica na monolingvalnosti gradi svoju nacionalnu ideologiju. Drugi problem jeste, simbolička dimenzija manjinskog jezika. Simbolički aspekt idioma moguće je održavati unatoč smanjenoj komunikacijskoj funkciji, ali ga je u takvom slučaju mnogo teže održavati i rezultati su mnogo slabiji. U takvim situacijama gdje je manjinska jezična zajednica objedinjena samo u simboličkoj dimenziji, ali ne i u komunikacijskoj, dolazi do mnogo lakšeg raspadanja u odnosu na zajednicu koja je povezana i simbolički i komunikacijski.

SADRŽAJ

UVOD	6
1. Problem i predmet istraživanja.....	6
2. Ciljevi istraživanja.....	6
3. Hipoteze.....	6
4. Metode istraživanja:	7
1. TEORIJA SOCIOLOGIJE OBRAZOVANJA.....	9
1.1. Siromaštvo.....	10
1.2. Romi i obrazovanje	11
2. SIROMAŠTVO I SOCIJALNA ZAŠTITA U BiH.....	13
3. STANOVNIŠTVO KANTONA SARAJEVO	19
4. UKLJUČENOST ROMA U OBRAZOVNI SISTEM U KANTONU SARAJEVO	21
4. 1. Pojam manjina.....	21
4. 2. Uključenost etničkih manjina sa posebnim osvrtom na Rome.....	22
4. 3. Uzroci nastanka etničke manjine.....	24
1.4. Socijalni položaj Roma u Bosni i Hercegovini	26
1.4.1. Lisabonski ugovor	28
5. POLOŽAJ MANJINA U BIH I KS-a	31
5.1. Položaj romske djece u BiH	31
5.2. Ekonomski status porodice (novčana pomoć).....	32
5.3. Zdravstvena zaštita romske djece.....	34
5.4. Djeca bez roditeljskog staranja.....	36
5.5. SWOT analiza	39
5.5.1. Nalazi SWOT analize za obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina na maternjem jeziku 40	
5.6. Europska unija.....	42
5.7. Zakoni KS-a i na nivou države.....	46
6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	59
6.1. Analiza podataka ankete provedene elektronskim putem	59
7. ZAKLJUČAK	65
LITERATURA.....	69
PRILOZI.....	71

Anketa	71
Slika urađene ankete sa rezultatima	74
BIOGRAFIJA.....	76
IZJAVA.....	77

UVOD

1. Problem i predmet istraživanja

Obrazovanje je osnovno ljudsko pravo. Problem istraživanja jesu pitanja da li su etničke manjine uključene u obrazovni sistem, te da li je diskriminacija Roma zastupljena u velikoj mjeri u BiH.

Predmet istraživanja jeste uključenost Roma u obrazovni sistem u Kantonu Sarajevo, kao i otvorenost društva prema drugom i drugačijem, prihvatanje i stapanje u jednu cjelinu.

2. Ciljevi istraživanja

1. Naučni ciljevi istraživanja

Prikaz i analiza trenutnog stanja obrazovanja kada su u pitanju etničke manjine u Kantonu Sarajeva. Ovo istraživanje je tek početak strategije za poboljšanja obrazovanja svih stanovnika bez razlike.

2. Društveni ciljevi

Cilj istraživanja je da se ostali građani što bolje upoznaju sa trenutnim stanjem etničkih manjina kada je u pitanju obrazovanje.

3. Hipoteze

U radu sam, kao odgovor na postavljeni problem i predmet istraživanja postavila glavnu i dvije pomoćne hipoteze.

Glavna hipoteza glasi (H): *„Kolika je stvarna uključenost Roma u obrazovni sistem Kantona Sarajevo?“*

Pomoćna hipoteza (H.1.): Na koji način se može poboljšati trenutno stanje u obrazovanju KS?

Pomoćna hipoteza (H.2.): Da li uključivanjem Roma npr: u normalno školsko obrazovanje ima pozitivne efekte na cjelokupno obrazovanje.

4. Metode istraživanja:

Istraživanje predstavlja proces sticanja novih znanja o pojavama u prirodi i društvu (Mejovšek, 2005).

Metoda, općenito, označava planski postupak ispitivanja i istraživanja neke pojave, odnosno način rada za ostvarivanje nekog cilja. Metoda u znanosti znači način istraživanja i izlaganja predmeta koji znanost istražuje. Znanstvena metoda je skup različitih postupaka kojima se znanost koristi u znanstveno - istraživačkom radu da bi istražila i izložila rezultate znanstvenog istraživanja. Znanstvenom metodom naziva se i svaki način znanstvenog istraživanja koje osigurava sigurno, sređeno, sustavno i tačno znanje (Zelenika, 1998).

U metodologiji postoji više kriterijuma klasifikacije metoda. Najčešći kriterijumi su opštost metoda – njegova upotrebljivost i predmet koji se metodom istražuje. U literaturi se najčešće susreću sljedeće klasifikacije (Miljević, 2007):

1. Osnovne metode – metoda analize, sinteze, apstrahovanja, konkretizacije, specijalizacije, generalizacije, indukcije i dedukcije;
2. Opštenaučne metode – statistička metoda modelovanja, aksiomska, analitičko – deduktivna i hipotetičko – deduktivna;
3. Posebne metode pojedinih grupa nauka – strukturalizam, dijalektički metod, asiologizam, itd.;
4. Metode prikupljanja podataka – metod ispitivanja, metod posmatranja, metod eksperimenta i metod analize dokumenta.

U metodologije je uobičajena klasifikacija metoda zasnovana na kriterijumima pripadnosti predmeta istraživanja određenim naukama. Tako se pominju metodi prirodnih i metodi društvenih nauka (Miljević, 2007).

Zbog specifičnosti područja obrazovanja postavlja se temeljno pitanje: razlikuju li se znanstvena istraživanja u obrazovanju od bilo kojeg drugog znanstvenog istraživanja. Towne

(2002) tvrdi da postoje osnovni principi koji objedinjuju znanosti, uključujući i proučavanje obrazovanja, društvene znanstvene discipline kao i neka područja prirodnih disciplina, jer sva znanstvena polja počivaju na skupu zajedničkih vodilja i načela. Oni uključuju ulogu teorije, pojmovni model i pokušaja stavanja podataka i empirijskih nalaza, zajedno sa teorijskim okvirima za utvrđivanje njihova smisla, uz proces rigoroznog zaključivanja o tome što je proučavano sa stanovišta vladajućih i alternativnih objašnjenja za ono što je uočeno i potvrđeno, te korištenje metode koja najbolje odgovara na pojedino postavljeno pitanje.

- metoda analize i sinteze,
- induktivna i deduktivna metoda,
- metoda apstrakcije i konkretizacije,
- metoda generalizacije i specijalizacije,
- metoda dokazivanja i opovrgavanja,
- metoda klasifikacije,
- metoda deskripcije,
- komparativna metoda,
- metoda anketiranja i

Posredstvom nabrojanih metoda došlo se do određenih misaonih sudova i zaključaka koji mogu pomoći u kvalitetnom otkrivanju i povezivanju uzoraka i posljedica među faktorima koji čine predmet ovog istraživanja. Osnovno istraživanje je usmjereno na uključivanje etničkih manjina u sistem obrazovanja u Kantonu Sarajevo

1. TEORIJA SOCIOLOGIJE OBRAZOVANJA

Interakcija između obrazovanja i društva mora postojati bilo na makrosociološkom ili na mikrosociološkom nivou. Prvi obuhvata interakciju obrazovanja sa globalnim društvom, kulturom i drugim podsistemima i područjima (klasa, sloj porodica, religija, politika). Tako na primjer, međukulturna upoređivanja su pokazala promjene u obrazovanju povezane sa kulturnom tradicijom i određenom strukturom vrijednosti. Promjene na nivou mikrosocioloških struktura obuhvataju male grupe.¹

Obrazovanje određene epohe ili određenih društava stoji u najužoj vezi sa društvenim strukturama, a one su posljedica podjele rada. Društveno-ekonomske i političke promjene razvijaju prvi put u historiji ljuskog društva organizovan sistem obrazovanja. Prvi elementi kapitalističke robne proizvodnje krše ustaljene feudalne odnose, razbijaju pocjepkane i nestabilne društvene grupacije i feudalnu zatvorenost. Nastaju velike nacionalne države, a novi industrijski način proizvodnje stvara bogatstva nepoznata dotadašnjoj ljuskoj istoriji. Industrijska proizvodnja traži obrazovanu radnu snagu, traži znanja i sposobnosti koja u dotadašnjoj civilizaciji nisu postojala: poznavanje tehnologije, tržišta i zakona akumulacije kapitala. Prethodno su ljudi na feudu mogli proizvesti sve što im treba za život, sada se, međutim, javljaju milioni ljudi koji zavise od industrije, koji zavise od toga da li će ono što oni proizvode biti prodato na tržištu.

Sociologija obrazovanja se javlja i pod imenom "pedagoška sociologija". Kao jedna od disciplina sociološke nauke konstituiše se tek polovinom dvadesetog vijeka iako je u Americi uvedena još 1900. godine kao nastavni predmet za srednjoškolske profesore. Njeno stvarno utemeljenje se vezuje za ime Emila Dirkema (Durkheim, 1858-1917) jer je on u Bordou u Francuskoj držao katedru sociologije i predavanja iz sociologije obrazovanja i pedagogije.

¹Džordž Ricer; „Savremena sociološka i njeni klasični korijeni“ 2009.

1.1.Siromaštvo

Riječ siromaštvo implicira nepoželjno stanje. Mjerenje apsolutnog siromaštva obično počiva na pojmu sredstava nužnih za život. Drugim riječima, ljudi su siromašni ako nemaju sredstava za život dostojan čovjeka.

Iako se siromaštvo najjednostavnije objašnjava kao *neposjedovanje novaca ili dovoljno novca te malo ili nedovoljno imovine*, zapravo ne postoji jedinstvena općeprihvaćena definicija siromaštva. Prema stavu *Scottish Poverty Information Unita* (BBC, 2005) ljudi su siromašni ako nemaju dovoljno sredstava za svoje materijalne potrebe i ako ih uvjeti isključuju iz aktivnog sudjelovanja u djelatnostima koje se smatraju uobičajenima u društvu. Siromaštvo se tako očituje na različite načine, među kojima su nedostatak dohotka i sredstava potrebnih da se osigura održiva egzistencija; glad i neuhranjenost, slabo zdravlje, nedostupnost ili ograničena dostupnost obrazovanja i drugih temeljnih usluga; povećana smrtnost, uključujući smrtnost od bolesti; beskućništvo i neodgovarajući stambeni uvjeti; nesigurno okruženje, društvena diskriminacija i izolacija. Bitno obilježje negacije ljudskih prava također je nesudjelovanje u odlučivanju i u građanskom, društvenom i kulturnom životu zajednice. Višedimenzionalnost siromaštva očituje se u stanju koje obilježava dugotrajna ili stalna uskraćenost resursa, sposobnosti, mogućnosti izbora, sigurnosti i moći koje su nužne za odgovarajući životni standard i ostvarenje drugih građanskih, ekonomskih, političkih, kulturnih i socijalnih prava.

Siromaštvo se obično dijeli na *dohodovno* – bez mogućnost i zadovoljavanja minimalnih životnih potreba – i *nedohodovno* – koje obuhvaća i neka druga životno važna obilježja, najčešće vezana uz razinu obrazovanja, zdravlja i sl. U razmatranju nedohodovnog siromaštva uključuju se zdravstveno stanje, pokazatelji o prehrani i pismenosti stanovništva. Ipak, općenito se veća pozornost pridaje *apsolutnom* i *relativnom* dohodovnom siromaštvu. Svjetska banka (World Bank, 2000) utvrđuje da je osoba siromašna ako je njezin dohodak nedovoljan za zadovoljavanje razine nužnih potreba. Razina tih potreba se mijenja tijekom vremena i u različitim društvima, u skladu s stupnjem razvoja, društvenim normama i vrijednostima.

Apsolutno siromaštvo podrazumijeva postotak stanovništva koje živi ispod određenog iznosa raspoloživog dohotka. Taj je određeni iznos *granica siromaštva*. *Apsolutna granica siromaštva* označava apsolutni minimalni životni standard i obično se temelji na točno utvrđenoj

potrošačkoj košarici prehrambenih proizvoda (za koju procjenjuje da podmiruje odgovarajuće minimalne prehrambene potrebe za očuvanje zdravlja), uvećanu za neke druge troškove (poput stanovanja i odjeće). Stoga se apsolutna granica siromaštva može znatno razlikovati među zemljama, ovisno o sadržaju potrošačke košarice. Iako sigurno postoji određena proizvoljnost o tome što je odgovarajuća prehrana, tako utvrđena granica siromaštva ipak je svojevrsno uporište za analizu i usporedbe.

1.2. Romi i obrazovanje

Obrazovni sistem u BiH nema posebne planove i programe koji bi podržali i pomogli obrazovanje romske djece. Ali, postoji Akcioni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma koji je u julu 2010. usvojilo Vijeće ministara BiH. Sredstva za obrazovanje se ne izdvajaju iz državnog budžeta, već je ta oblast u potpunosti prebačena na entitetska i kantonalna ministarstva, te distrikt Brčko. I opet, problem je novac – jer sredstva koja se izdvajaju iz nadležnih ministarstava nisu dovoljna da podrže upis, pohađanje i završetak škole sve romske djece. Živinice, Tuzla i Bijeljina su općine sa najvećim brojem romske populacije. Mnoge romske porodice iz ovih mjesta su napustile BiH zajedno sa djecom, koja su samim tim prekinula školovanje. Tokom 2012-13 jedna trećina upisane djece je tako napustila školu. Napredak nije postignut ni uključivanjem u predškolske ustanove. "Budžetska sredstva za upis u predškolsko su obezbjeđena samo u opštini Bijeljina i u 2012. samo 25-oro djece je bilo uključeno u obavezno predškolsko obrazovanje", navode u organizaciji Otaharin iz Bijeljine.

Nešto je bolja situacija u Tuzlanskom kantonu. Mehmed Mujić, predsjednik udruženja Evropski put Roma navodi da je na području TK 2013/2014.godine upisano 800 djece u osnovne škole i 70 u srednje. Do sada je na ovom kantonu oko 180 Roma završilo srednju školu, a troje ih je na fakultetu. "Taj broj bi bio i veći, ali se mnoga djeca i roditelji stide svog identiteta, pa se kao Romi izjašnjavaju samo kod nas u uredu, ali na školskim spiskovima ne", tvrdi Mujić. "Bilo je slučajeva napuštanja osnovnog obrazovanja, naročito u sedmom i osmom razredu, a kao razlozi se navode odlazak u inostranstvo, naročito zemlje EU, te teška socijalno ekonomska situacija", kaže Mujić, no smatra da je u bh. školski sistem uključeno više romske

djece nego u ostalim evropskim zemljama i da upravo Tuzlanski kanton prednjači u odnosu na druge kantone.

Dodatni problem u obrazovanju Roma jeste i "prelabavo tumačenje pozitivne diskriminacije u mnogim školama", kako tvrdi Boris Pupić, član Odbora za Rome pri Vijeću ministara BiH. "Dešavalo se da veliki broj romske djece završi školu, ali sa lošim ocjenama i slabim znanjem. Prije tri godine pojavila se inicijativa od udruženja Roma u Tuzlanskom kantonu da se više ne čini 'medvjeda usluga' jer su porodice počele primjećivati kod svoje djece da ništa ne znaju i da djeca kada im roditelji govore da uče, kažu da ne moraju učiti jer će svakako završiti školu samim tim što su Romi. S lošim ocjenama upišu i slabiju srednju školu, te nakon nekog vremena uvide da je škola besperspektivna i ispisuju se", objašnjava on. Također, problem je i naviknuti stariju djecu koja su propustila određene godine školovanja na školu i školske obaveze. Udruženje Budi moj prijatelj je radilo na resocijalizaciji romske djece koja po prvi put kreću u školu. "Radilo se na lokacijama gdje su Romi iz Butmira bili premješteni. To nije bio skup projekat i dao je odlične rezultate. Ministarstvo obrazovanja Kantona Sarajevo prepoznalo je ovaj projekat pa sada u nekim školama profesori koji su bili na birou rade dopunsku nastavu sa tom djecom", kaže Pupić. Dugoročni cilj Revidiranog akcionog plana za obrazovanje Roma jeste očuvanje i promoviranje romskog jezika, kulture i historije. Prema dostavljenim podacima nadležnih ministarstava 1.188 romske djece (62,43%) koja su uključena u osnovno obrazovanje govori romski jezik. No, ne postoje udžbenici, niti nastava na romskom jeziku.

2. SIROMAŠTVO I SOCIJALNA ZAŠTITA U BiH

Jedan od strateških ciljeva identificiranih Strateškim okvirom za BiH je: Smanjiti siromaštvo i socijalnu isključenost. Ispunjenje ovog cilja u narednom trogodišnjem periodu za rezultat bi imalo poboljšanje položaja ranjivih grupa koje čine: osobe sa invaliditetom, Romi, povratnici i interno raseljene osobe, obitelji sa dvoje i više djece, starije osobe, nezaposleni, niskokvalificirani radnici, žene, mladi i djeca. Siromaštvo u BiH najčešće se mjeri indikatorima vezanim za potrošnju dok se višedimenzionalnost siromaštva posmatra kroz zdravlje, obrazovanje, mogućnost zapošljavanja i pristup ustanovama socijalne zaštite. Prema posljednjim dostupnim podacima Agencije za statistiku 16,9% stanovništva živjelo je u relativnom siromaštvu. Najbogatija petina je 4,9 puta više trošila u odnosu na najsiromašniju petinu. Iako se relativno siromaštvo smanjilo to ne znači da je došlo do pada apsolutnog siromaštva. Relativno siromaštvo znači da se cjelokupno stanovništvo manje troši. To može značiti da su najsiromašniji poboljšali položaj u odnosu na bogate, a može značiti i da su bogati pogoršali svoj položaj u odnosu na siromašne a da se stvarno stanje siromašnih nije promijenilo. Prosječna veličina domaćinstva je smanjena sa 3,1 na 2,9 članova, što dodatno ukazuje na razloge smanjene potrošnje. Relativna linija siromaštva nije korigovana za inflaciju. Prema podacima EUROSTAT14 u EU prosječno domaćinstvo je od ukupnih troškova nešto manje od 13% trošilo na hranu i piće. U BiH prema APD 2015 domaćinstva su skoro trećinu svog budžeta trošila na hranu i piće (29,5%). Posmatrajući gradska i negradska domaćinstva, potrošnja je dosta slična a razlike su vidljive u potrošnji za stanovanje, rekreaciju i kulturu, ugostiteljstvo te odjeću i obuću.

	2011	2015
Broj relativno siromašnih domaćinstava	177.277	170.000
Relativna stopa siromaštva domaćinstava (%)	17,2	16,5
Broj relativno siromašnih pojedinaca	566.025	505.816
Relativna stopa siromaštva stanovništva (%)	17,9	16,9
Relativna linija siromaštva (KM)*	416	389
Apsolutna stopa siromaštva (%)	15	-
Jaz siromaštva	25,2	24,6
Kvintilni omjer S80/S20	4,9	4,9

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Slika 1. Pokazatelji siromaštva u BiH 2011. i 2015.

Nadležnost u oblasti socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini je na entitetskom i kantonalnom nivou, dok Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine ima koordinirajuću ulogu. Zbog finansijskih ograničenja na svim nivoima vlasti, prava socijalne zaštite propisana zakonima iz ove oblasti nisu u potpunosti provedena u praksi, tako da se neke beneficije ne isplaćuju ili se iznosi smanjuju. Prava iz socijalne zaštite uglavnom se utvrđuju na temelju statusa, što dovodi do nejednakosti u pružanju socijalnih naknada. Službe za socijalnu zaštitu nemaju dovoljno kapaciteta za procjenu potreba ugroženih skupina, niti finansijskih sredstava za pružanje odgovarajuće podrške. Spor privredni oporavak, loše makroekonomske performanse i neadekvatno ekonomsko upravljanje i dalje rezultiraju kontinuirano visokom stopom nezaposlenosti, velikim brojem radno sposobnog stanovništva isključenog sa tržišta rada te, posljedično, visokom stopom siromaštva u Bosni i Hercegovini, kao i usložnjavanjem problema socijalne isključenosti. Sistem socijalne zaštite sastoji se od komponente socijalnog osiguranja i socijalne pomoći. Nadležnosti za socijalnu zaštitu su na nivou entiteta i kantona. Ovo za rezultat ima teritorijalne razlike i nejednakost kod pružanja naknada i usluga. Prema podacima Agencije za statistiku u BiH u 2015. godini jedan od oblika socijalne zaštite primalo je ukupno 561.284 korisnika 551.207 korisnika (bez značajnih polnih razlika), od čega je 143.552 0 50 100 150 200 250 300 350 400 450 500 Gradska Neogradska 19 maloljetna korisnika i 417.732 punoljetna korisnika. Broj centara za socijalni rad u BiH, je 106.15, što je najmanje u poslednjih 6 godina. Međutim, treba uzeti u obzir da se u Federaciji BiH u 2015. godini podaci prikupljaju po novoj metodologiji, pri čemu se prikazuju odvojeno podaci o broju centara za socijalni rad i službi socijalne zaštite. U Federaciji BiH u 2015. godini postojale su 22 službe socijalne zaštite, dok u Republici Srpskoj od 2010. godine postoji i 10 službi socijalne zaštite koje djeluju pri opštinama. U posmatranoj godini zabilježeno je povećanje broja korisnika u odnosu na prethodno posmatranu godinu (2014) za 10.077 korisnika, dok je u prošloj godini zabilježeno neznatno smanjenje broja korisnika u odnosu na 2013 godinu (oko 1%) u obje kategorije. Kad su u pitanju maloljetni korisnici socijalne zaštite u BiH najviše maloljetnih korisnika je u kategoriji od 7-14 godina starosti, kojih je u 2015 godini bilo 46.146 , a najmanje u kategoriji ispod 7 godina, kojih je u 2015 godini bilo 29.075 . Posmatrano prema kategorijama, najviše maloljetnih korisnika bilo je iz kategorije ugroženih porodičnom situacijom, njih 67.853 i ta kategorija bilježi blago smanjenje u odnosu na prethodnu godinu. Broj punoljetnih korisnika se povećao u odnosu na 2014 godinu za 8.537 korisnika. Najbrojniju skupinu čine osobe starosti 46-59 godina, od čega

skoro polovinu čine žene, dok je najmanji broj korisnika starosti 18-21 godine. Od punoljetnih korisnika, gledano po kategorijama, najviše je osoba koje nemaju dovoljno prihoda za uzdržavanje (175.243 korisnika). i njen broj je smanjen u odnosu na prethodnu godinu za 5.909 korisnika

Zakon o ombudsmenu za ljudska prava BiH je propisao obavezu da se unutar Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH uspostavi Odjel za zaštitu prava manjina. Ova obaveza je ispoštovana u januaru 2009. godine kada su ombudsmeniza ljudska prava (u daljem tekstu: Ombudsmeni) donijeli podzakonske akte i radno angažirali potrebno osoblje. Međutim od početka djelovanja Odjel je na godišnjem nivou imao veoma mali broj registriranih žalbi, a istovremeno drugi izvori su ukazivali na kršenje ljudskih prava manjina, posebno prava Roma. Ovo je ukazivalo na potrebu da se uradi sveobuhvatno istraživanje o položaju Roma u BiH zbog čega je Institucija ombudsmena uz podršku Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) pristupila izradi ovog izvještaja. U realizaciji projektnog zadatka korišteni su metod analize u cilju ocjene zakonodavstva i institucionalnih mehanizama, metod mapiranja s ciljem prezentiranja međunarodnih standarda i preporuka UN tijela, te konsultacije sa stručnjacima, a prije svega predstavnicima romskih udruženja obavljenim na sastancima koje je Institucija ombudsmena organizirala u toku septembra-oktobra. Konsultacije su vršene i u okviru skupova koje je organizirala Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE) na kojima su raspravljana pitanja vezana za oblast diskriminacije.¹ Obavljen je i ograničen broj intervju sa odgovornim osobama iz institucija i udruženja Roma. U analizi zakonodavstva u BiH bilo je nužno dati kratko objašnjenje ustavnog ustrojstva i podjele nadležnosti, posebno s obzirom na organizaciju, provedbu i nadzor nad oblastima u kojima se najviše krše prava Roma a to su stanovanje, zapošljavanje, obrazovanje i zdravstvena zaštita. U pogledu nacionalnog zakonodavnog okvira, pored osvrta na relevantne zakone, predstavljeni su i neki strateški dokumenti, te podzakonski akti koji se odnose na unapređenje položaja Roma u BiH. U tekstu ovog izvještaja nastojala se poštovati upotreba termina 'Romi' prihvaćena u Evropskoj uniji i Vijeću Evrope. Taj termin je u skladu sa recentnim službenim dokumentima EU, Vijeća Evrope (VE) i Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE). BiH je ratificiranjem međunarodnih standarda ljudskih prava preuzela niz obaveza čije ispunjenje treba da osigura da sve osobe na teritoriji BiH, pod jednakim uslovima i bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, uživaju minimum standarda ljudskih prava. U odnosu na određene kategorije građana koje su prepoznate

kao posebno ugrožene kategorije, kao što su djeca, manjine, stari, BiH je dužna poduzeti dodatne mjere. Kada govorimo o pravima Roma, međunarodni standardi ljudskih prava zahtijevaju da država osigura Romima jednako uživanje ljudskih prava kao svim drugim osobama na svojoj teritoriji, bez diskriminacije. Prema međunarodnim standardima svakome su dostupna sva prava i slobode bez razlike bilo koje vrste, kao što su rasa, boja, spol, jezik, religija, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovina, rođenje ili neki drugi status³, te se države članice obavezuju da poštuju i da jamče priznata prava svim pojedincima koji se nalaze na njenoj teritoriji i potpadaju pod njenu vlast bez ikakvog razlikovanja, naročito u pogledu rase, boje kože, spola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili svakog drugog uvjerenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, imovine, rođenja ili drugog statusa.² Konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije (CERD) u svom članu 5. obavezuje države članice da zabrane i da ukinu rasnu diskriminaciju u svim njenim oblicima i da jamče pravo svakome na jednakost pred zakonom bez razlike na rasu, boju ili nacionalno ili etničko porijeklo, a Protokol 12 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima islobodama (EKLJP) propisuje da je država članica dužna da osigura svakoj osobi uživanje svih prava utvrđenih zakonom bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, rođenje ili drugi status.

Okvirna konvencija za zaštitu prava nacionalnih manjina³ utvrđuje da je zaštita nacionalnih manjina i prava i sloboda pripadnika tih manjina sastavni dio međunarodne zaštite ljudskih prava i kao takva spada u oblast međunarodne saradnje, te se ugovornice obavezuju da zajamče pripadnicima nacionalnih manjina ravnopravnost pred zakonom i jednaku zakonsku zaštitu. U tom smislu, zabranjena je bilo kakva diskriminacija na osnovu pripadnosti nacionalnoj manjini. Ova Konvencija nadalje zahtijeva od ugovornica da usvoje, gdje je to potrebno, odgovarajuće mjere za unaprjeđenje, u svim oblastima ekonomskog, socijalnog, političkog i kulturnog života, pune i efektivne ravnopravnosti između pripadnika nacionalne manjine i onih koji pripadaju većini. U tom pogledu će voditi računa o posebnim uslovima pripadnika nacionalnih manjina. Praćenje izvršavanja međunarodnih obaveza se vrši periodično, uglavnom svake četiri godine, na način da država dostavi izvještaj o implementaciji tog standarda nadležnom tijelu za praćenje

² Član 2. stav 1. Pakta o građanskim i političkim pravima i član 2. stav 2 Pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

³Konvencija je potpisana i ratificirana 24.02.2000.godine

(komitet). Svoje izvještaje dostavljaju i nevladine organizacije, institucije za zaštitu ljudskih prava kao i pojedinci čime se osigurava da tijelo za praćenje međunarodnog standarda može provjeriti koliko izvještaj dostavljen od strane države realno prezentira stanje na terenu. Nakon razmatranja izvještaja, komiteti donose zaključna razmatranja i preporuke kojima se od strane države traži poduzimanje mjera čijom realizacijom se trebaju unaprijediti ljudska prava koja su zaštićena konkretnim međunarodnim mehanizmom. Određeni broj preporuka je generalne prirode i odnosi se na sistemska pitanja, prije svega principe među kojima svakako princip nediskriminacije ima značajnu ulogu, dok se drugi dio preporuka fokusira na potrebu poduzimanja mjera kojima se treba osigurati zaštita prava određenih posebno ugroženih kategorija. Tako u odnosu na BiH, komiteti su izdali nakon razmatranja periodičnih izvještaja koje je podnijela BiH niz općih preporuka, ali i određeni broj preporuka koje se odnose isključivo na Rome zbog njihove specifične ugroženosti kao manjine. Kako bi se utvrdio napredak u odnosu na preporuke koje su uputila UN tijela izvještavanja vlastima BiH potrebno je napraviti kraći osvrt na ove preporuke. BiH je nadležnim UN tijelima za ljudska prava dostavila svoje inicijalne i periodične izvještaje koji su razmatrani od strane komiteta u periodu 2005-2006 godina⁴, a 2010 godine je započeo novi ciklus razmatranja posljednjih periodičnih izvještaja koje je podnijela BiH. UN tijela su donijela niz preporuka koje su relevantne za položaj Roma u BiH i koje se odnose na generalnu poziciju Roma i eliminaciju svih oblika diskriminacije, osiguranje vladavine prava, što prije svega zahtijeva primjenu zakona, osiguranje prava na identifikacijske dokumente, prava na obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, te prava na stanovanje. Tako u odnosu na opća pitanja položaja Roma, Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije (CERD) je izrazio zabrinutost u vezi činjenice da popis ljudskih prava i osnovnih sloboda sadržanih u članu II (3) Ustava BiH, a koja su pokrivena zabranom diskriminacije u članu II (4), ne uključuje sva građanska, kulturna, ekonomska, politička i socijalna prava zaštićena po članu 5. Konvencije (član 2 (1) (c)), te je predložio da država članica poduzme potrebne zakonodavne mjere kako bi

⁴Komitet o pravima djeteta razmatrao je Inicijalni izvještaj BiH prema Konvenciji o pravima djeteta u maju 2005. godine; Komitet o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima je razmatrao BiH Inicijalni izvještaj o primjeni Pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima u novembru 2005. godine, kada je od strane Komiteta protiv torture bio razmatran i BiH Izvještaj o primjeni Konvencije protiv torture; Izvještaj BiH o primjeni Konvencije o eliminaciji rasne diskriminacije bio je na dnevnom redu nadležnog UN Komiteta u februaru 2006. godine, a Izvještaj o primjeni Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena je razmatran u maju 2006. godine. Konačno, Izvještaj BiH o primjeni Pakta o građanskim i političkim pravima je razmatran od strane Komiteta za ljudska prava u novembru 2006. godine

osigurala da se zabrana etničke diskriminacije iz člana II (4) Ustava BiH primjenjuje u odnosu na uživanje svih prava i sloboda iz člana 5. Konvencije.⁵

Bosna i Hercegovina je prihvaćanjem međunarodnih standarda ljudskih prava koja utvrđuju obavezu države da osigura zaštitu prava Romima, uz puno uvažavanje principa nediskriminacije i usklađivanjem nacionalnog zakonodavstva, u značajnoj mjeri uspostavila okvir unutar kojeg se trebaju razvijati institucionalni mehanizmi i procedure koje će osigurati stvarni pristup prihvaćenim pravima. Značajan korak u unaprjeđenju pozicije Roma u BiH učinjen je priključenjem međunarodnom projektu „Decenija uključivanja Roma 2005-2015“. Decenija uključivanja Roma 2005-2015. je politička posvećenost vlada zemalja članica u cilju borbe protiv siromaštva, isključivanja i diskriminacije Roma u Evropi. Potpisivanjem Deklaracije, Decenija je postala međunarodna inicijativa i njen cilj je bio da se pozovu zajedno vlade, vladine i nevladine organizacije, kao iromske zajednice da ubrzano rade na procesu poboljšanja života Roma, kako bise učinio napredak na transparentan i kvalitetan način, s posebnim osvrtom na četiri prioriteta područja i to: zapošljavanje, stambeno zbrinjavanje, obrazovanje i zdravstvena zaštita Roma. Aktivno učešće Roma u svim ovim procesima je jedan od osnovnih principa Decenije, kao i jačanje uloge romskih NVO-a. Potpisivanjem pristupne deklaracije, BiH je iskazala političku volju da kroz „Deceniju Roma“ na institucionalni način riješi njihove probleme, smanji diskriminaciju i utječe na poboljšanje socijalno-ekonomskog statusa ove populacije. Vijeće ministara BiH je na 11. sjednici održanoj 20.6.2012. godine usvojilo prijedlog MLJPI da BiH preuzme ulogu predsjedavanja Decenijom uključivanja Roma 2005-2015. od Republike Crne Gore 1. jula 2014. godine, na period od jedne godine, a sve zemlje članice Decenije prihvatile su prijedlog BiH konsenzusom. U toku 2008 godine, izrađen je Akcioni plan za rješavanje problema Roma u oblasti obrazovanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite. U 2012. godini, počela je revizija Akcionog plana, prema preporukama Decenije i Evropske komisije koja je završena u maju 2013. godine. Znatno broj Roma je bio uključen u reviziju Akcionog plana, za sve oblasti. Kako su značajni naponi od strane institucija vlasti u BiH učinjeni i u okviru implementacije obaveza utvrđenih Decenijom uključivanja Roma, to je odredilo pravac istraživanja situacije na terenu.

⁵CERD/C/BIH/CO/6, Zaključna razmatranja Komiteta o eliminaciji rasne diskriminacije, tačka 10.

3. STANOVNIŠTVO KANTONA SARAJEVO

Posljedice rata u Bosni i Hercegovini i spori poslijeratni razvoj privrede, promjenio je socijalnu sliku zemlje, što je uzrokovalo da se znatan broj stanovništva pojavi kao korisnik socijalne zaštite. Stanje i u zemlji i u Kantonu Sarajevo dodatno usložnjavaju posljedice globalne recesije, čiji efekti najviše pogađaju socijalno ugrožene grupe stanovništva. S obzirom na važnost socijalne zaštite stanovništva ovaj materijal ima za cilj da prikaže socijalnu sliku u Kantonu Sarajevo na osnovu koje bi se mogle poduzeti adekvatne mjere za poboljšanje socijalnog statusa stanovništva Kantona. Informacija obuhvata na jednom mjestu najugroženije kategorije stanovništva po pitanju socijalnog statusa, vidove socijalne pomoći koje primaju korisnici, pitanje zdravstvene zaštite, obrazovanja, uvjeta stanovanja, i dr. Cilj materijala je da pomogne u iznalaženju jedinstvene metodologije utvrđivanja, praćenja i smanjenja siromaštva, odnosno obima i vidova socijalne zaštite.

Nezaposlenost je vjerovatno najvažniji problem koji pogađa mladu generaciju, jednako i u urbanim i ruralnim djelovima BiH, a u kombinaciji sa stambenim problemima, stalnom ekonomskom krizom, mladi ljudi zapadaju u stanje očajja i beznađa, zbog čega se okreću drogama ili alkoholu, ili planiraju iseljavanje kao jednu mogućnost da sebi osiguraju ljepšu budućnost.

Općine	Godine				Ukupno nezaposlenih
	15-19	20-24	25-34	Ukupno 15-34	
Stari Grad	156	856	1.811	2.823	6.340
Centar	170	1.027	2.269	3.466	7.309
Novo Sarajevo	163	1.071	2.448	3.682	8.131
Novi Grad	525	2.364	5.550	8.439	18.499
Grad	1.014	5.318	12.078	18.410	40.279
Ilidža	273	1.270	2.821	4.364	10.518
Vogošća	149	598	1.446	2.193	4.922
Hadžići	268	823	1.527	2.618	5.390
Ilijaš	222	696	1.506	2.424	5.090
Trnovo	9	53	91	153	442
Kanton Sarajevo	1.935	8.758	19.469	30.162	66.641

Tabela 1. Broj nezaposlenih od 15 – 34 godine u 2017. godini

Jedan od najizrazitijih indikatora siromaštva je kategorija nezaposlenih lica, kojih u Kantonu Sarajevo u junu 2010. godine ima 66.641. Stopa nezaposlenosti iznosi 35,9% (u Federaciji 46,2%). Novčanu naknadu koristi 3,0% nezaposlenih, a zdravstveno osiguranje 63,0%. Među registrovanim nezaposlenim nalazi se 20,6% (13.742) demobilisana vojna obveznika, članova porodica poginulih boraca i ratnih vojnih invalida. Na području Kantona Sarajevo, zaposlenih ima 56,0% više od nezaposlenih. Prema nekim pokazateljima, mnogi zaposleni se vode kao formalno zaposleni, mnogi ne primaju plaću i ne mogu podmiriti osnovne životne potrebe. Penzioneri su jedna od najsiromašnijih kategorija stanovništva koja živi na granici gladi.

U maju 2010. godine bilo je 77.328 korisnika penzija, što je 18,3% ukupnog stanovništva u Kantonu Sarajevo, a odnos zaposlenih lica i penzionera je 1,5:1, što pokazuje da skoro jedan penzioner otpada na jednog zaposlenog. Na području Kantona Sarajevo u 2009. godini, ostvaren je povratak od 126 izbjeglih i raseljenih lica, što je 28,5% ostvarenih povrataka na području Kantona Sarajevo. Povratnici u 2009. godini prema nacionalnoj strukturi čine 19,0% Bošnjaci, 4,8% Hrvati, 85,7% Srbi i 1,6% ostali, što ukupno čini 0,1% od ukupnog broja stanovništva Kantona. Ukupan broj lica, kojima je zvanično priznat status raseljenih osoba u 2009. godini na području Kantona Sarajevo iznosi 7.032 lica ili 3.089 porodica. U maju 2010. godine na području Kantona Sarajevo bilo je ukupno 21.993 korisnika lične i porodične invalidnine, sa prosječnim primanjem od 210,9 KM po korisniku.

Nezaposleni mladi starosti od 15 do 24 godine u ukupnoj nezaposlenosti učestvuju sa 16,0%. Ostali pokazatelji socijalne slike: Pokazatelji vitalnih karakteristika stanovništva ukazuju na stabilizaciju stope nataliteta od 2003.godine, te blagi porast u posljednje dvije godine. Stopa mortaliteta je dosta ujednačena u posljednjim godinama, dok prirodni priraštaj u 2008. i 2009. godini, pokazuje porast u odnosu na prethodne godine. -Prema evidencijama zdravstvenih ustanova i bolnica, u Kantonu je u 2008. godini registrovano 552.916 oboljenja, odnosno bilo je 1.305 oboljelih na 1.000 stanovnika. Na 1.000 stanovnika ima 3,1 ljekara, 0,5 stomatologa, 0,4 magistra farmacije i 5,8 bolničkih

postelja. U Kantonu Sarajevo još postoji znatan broj stanova koji nisu sanirani poslije rata. U strukturi ukupne zaposlenosti na području Kantona Sarajevo, žene učestvuju sa 44,4%. S druge strane, učešće žena u broju nezaposlenih je 60,7%. Ovakav raskorak dovodi do znatno veće stope nezaposlenosti žena, od 43,1%, u odnosu na stopu nezaposlenosti u Kantonu Sarajevo koja iznosi 35,7%. Iz prezentiranih pokazatelja i podataka može se zaključiti da pojedine kategorije stanovništva žive na granici siromaštva, te bitno utiču na cjelokupnu socijalnu sliku Kantona Sarajevo.

4. UKLJUČENOST ROMA U OBRAZOVNI SISTEM U KANTONU SARAJEVO

4. 1. Pojam manjina

Za razliku od pojmova etničke i nacionalne manjine na koje ni društveni teoretičari, a još manje donosioci političkih odluka ne gledaju jednoznačno, oko sadržaja pojma manjina postoji svojevrsni konsenzus. U najširem smislu riječi manjina označava subordiniranu ili marginalnu skupinu koja se može definirati etničkim, rasnim ili nekim drugim posebnim obilježjem (ili biljegom). Manjinske skupine nisu nužno manjinske u brojčanom smislu. Neki istraživači kao manjinu označuju svaku podređenu (subordiniranu) skupinu, čak i ako njezini pripadnici čine brojčanu većinu u stanovništvu. Polazište im je pritom manja društvena moć, odnosno neravnopravnost u politici, gospodarstvu i uopće u društvu, na što se nadovezuje izloženost netrpeljivostima i ugnjetavanju, diskriminaciji, etnocentrizmu i kulturnoj isključivosti od većinskog stanovništva. Sa sociološke tačke gledišta, dakle, manjinsku skupinu određuje osjećaj prikraćenosti 4 njezinih članova, a mogućnost stvaranja tog osjećaja potječe iz dvije dimenzije skupine: veličine i moći. Prikraćenost u makar jednoj od te dvije dimenzije stvara uvjete zbog kojih se pripadnici pojedine skupine donekle mogu smatrati ugroženima. Ali, na vagi između brojnosti i moći uvijek je uteg moći taj koji preteže u stvaranju osjećaja prikraćenosti i manjinskoga statusa u sociološkom smislu riječi.

Manjinska skupina u punom smislu riječi jeste ona skupina koja je uskraćena u obje dimenzije. Kada bismo htjeli, poput Michaela Manna (1986), izbjeći dimenzije kao geometrijski razlikovni

diskurs, mogli bismo reći da su manjine one ljudske skupine čiji društveni položaj jest ili može biti ugrožen zbog specifičnih odnosa moći u društvu.

4. 2. Uključenost etničkih manjina sa posebnim osvrtom na Rome

Koncept manjine je kompleksan i njegova je upotreba delikatna. Pitanje koje se nameće jest treba li ga uopće upotrebljavati budući da na svojevrsan način stigmatizira podrazumijevajući bilo uskraćenost u pravima, bilo brojčanu ili ipak statusnu inferiornost.

Utjecaj manjine je jedan od oblika socijalnog utjecaja, koji se odvija kada se utječe na većinu da prihvati vjerovanje i ponašanje manjine. Za razliku od ostalih oblika utjecaja ovaj u najviše slučajeva uključuje personalnu promjenu vlastitog mišljenja. Ova personalna promjena u mišljenju se naziva preobrazba. Ovaj tip utjecaja će se najvjerojatnije dogoditi ako je manjina dosljedna, fleksibilna, i dopadljiva većini.

Skoro sva rana istraživanja utjecaja manjine koncentrirala su se na način na koji većina utječe na manjinu. To je bilo zbog pretpostavke mnogih psihologa da je teško da manjina uopće ima ikakav utjecaj na većinu. Moscovici je bio drukčiji, jer je vjerovao da utjecaj manjine može nadjačati utjecaj većine.

U grupi kada više članova promjene mišljenje i pridruže se manjini, manjina postaje većina. Ovo je Van Avermaet (1996) nazvao *snowball efekt*, jer je to postepen razvoj podrške koji dobiva na snazi. Međutim, utjecaj manjine je promjena u osobnom mišljenju, dok je utjecaj većine samo promjena javnog mišljenja, pri čemu se postavlja pitanje: „Kako onda to još uvijek može biti utjecaj manjine?”. Primjećeno je da promjene stava većine nastupaju promjenom vremena u kojem živimo (zeitgeist). Perez et al. (1995) je nazvao ovo socijalna kriptozamjena i zaslužan je za inovaciju manjine. To se pitanje nameće tim više što je nastupilo vrijeme naglašavanja potreba za zaštitom prava manjinskih skupina i zalaganja za njihovo ostvarivanje. Kompleksnijim i delikatnijim od određivanja pojma manjine pokazalo se definiranje manjinskih skupina kojima je

etničnost glavni razlikovni označitelj. Mogla bi se identificirati dva osnovna izvora takvog stanja: teorijski i praktični, tepolitičko-pravni.⁶

Teorijska kontroverza utiče na to da se etničnost čini kao neprecizan pojam koji često izaziva konceptualnu zbrku. Praktični problemi diferencijacije etničkih skupina unutar konkretnih društava povezani su s pitanjem regulacije odnosa prema različitosti i razine prava što ga pojedine skupine ostvaruju.

U svim modernim društvima postoje skupine što se manje ili više razlikuju od ostalog dijela populacije, a koje, smatra Richard Schermerhorn, najbolje opisuje generički pojam etnička skupina.

U BiH zvanično postoji sedamnaest nacionalnih manjina. Najugroženija nacionalna manjina u BiH su Romi. Socijalnu situaciju Roma karakteriziraju loši uslovi života, stambeni problemi, prepreke u obrazovanju, nedostatak mogućnosti za stvaranje prihoda, što je samo dio problema s kojima se romska populacija u BiH danas suočava.

Dodatni problem predstavlja veliki broj romske djece koji nije upisan u knjige rođenih i stoga se ne mogu upisati u školu, nemaju zdravstveno osiguranje i u većini slučajeva predmet su trgovine ljudima i izrabljivanja. U BiH se još uvijek osjećaju posljedice rata, pa to dodatno otežava već dovoljno kompliciranu socijalnu, ekonomsku i političku situaciju romske populacije, posebno romske djece.⁷

Nacionalna ili etnička manjina je izraz koji se koristi kako bi opisao društvene grupe temeljene na pripadnosti određenoj naciji i/ili etničkoj zajednici koje tvore manjinu unutar stanovništva određene geografske regije i/ili političkog entiteta, najčešće suverene države.

Nacionalne manjine se ponekad razlikuju od etničkih manjina po tome što prve predstavljaju dio nacije s vlastitom matičnom nacionalnom državom. Primjer za to je bila SFRJ koja je službeno manjine dijelila na narodnosti i etničke grupe.

⁶ Analiza stanja prava djece i njihove implementacije u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Oktobar 2010. Str 13

⁷ Branka Kušljugić i Ibrahim Prohić, Socijalno isključeni u BiH danas, a sutra, Program Evropske unije EDIHR za Bosnu i Hercegovinu, Biro za ljudska prava Tuzla, 2011. Str 15

U mnogim savremenim državama, pogotovo onima koje se definiraju kao nacionalne države, nacionalne manjine su službeno priznate od vlasti države te uživaju određena manjinska prava, koja se najčešće tiču određene zastupljenosti u tijelima vlasti (rezervirana mjesta u nacionalnom parlamentu) ili autonomije u određenim oblastima društvenog života.

4. 3. Uzroci nastanka etničke manjine

Jedan od glavnih uzroka nastanka etničkih manjina jeste velika nezaposlenost, siromaštvo i socijalna isključenost direktno i indirektno ugrožavaju položaj romske djece u BiH. S druge strane, ekonomska, socijalna i kulturna prava nisu „prirodna i neotuđiva prava“ s obzirom na mogućnost stepena zaštite u odnosu na građanska i politička prava. Upravo zato spadaju u posebnu grupu prava tzv. *normi lex imperfecta*, ne mogu se sudski tužiti i za njihovo ostvarivanje neophodan je visok stepen ekonomske razvijenosti države i visok stepen državnog intervencionizma, što trenutno nije slučaj u BiH.

Od BiH se očekuje da se pridruži borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti, posebno romske djece, te smjernice za poboljšanje položaja romske djece u BiH – socijalna uključenost – stavi na listu glavnih prioriteta i aktivno se uključi u izradu Otvorenog metoda koordinacije (OMC) koji čine zajednički ciljevi, nacionalni akcioni planovi o socijalnom uključivanju, memorandum o uključenosti, izvještaji o socijalnom uključivanju, dogovoreni indikatori socijalne isključenosti te razmjena stečenih iskustava.

Država Bosna i Hercegovina mora izgraditi svoje demokratske institucije, ojačati u ekonomskom smislu i svoje snage usmjeriti na osiguranje minimalne suštinske obaveze (*minimum core of rights*), ali i koncepta minimalnog praga (*minimum threshold of rights*). To znači obavezu države Bosne i Hercegovine da punim kapacitetom osigura minimalni standard u zaštiti ljudskih prava i omogućiti uživanje socijalnih, kulturnih i ekonomskih prava. Pri tome je jako važno odrediti i vrijednost pojedinačnih prava, kako bi sva lica pod jurisdikcijom države, pa samim tim i romska

populacija, posebno romska djeca, imala pravo na efektivnu zaštitu od siromaštva i socijalnog isključivanja.⁸

Pitanje socijalnih, ekonomskih i kulturnih prava romske populacije, posebno romske djece kao najugroženije kategorije, osnovno je istraživačko pitanje i od ogromne je važnosti upravo za BiH. Romi su danas u BiH najbrojnija ali i najugroženija nacionalna manjina, i to po svim društvenim, naučnim i stručnim kriterijima i parametrima koji se uzimaju u obzir prilikom procjenjivanja socijalnog statusa neke zajednice ili društvene grupe.

Evropska komisija je u svom Izvještaju o napretku BiH za 2011. godinu naglasila da je „naročito težak položaj žena i djece pripadnika romske populacije, te da veliki broj romske djece nije upisan u knjigu rođenih i stoga se ne mogu upisati u školu, nemaju zdravstveno osiguranje i predmet su trgovine ljudima i izrabljivanja”. Romi su i dalje najugroženija manjina .

Također, Komitet UN-a o pravima djeteta izrazio je zabrinutost zbog činjenice da problemi koji još uvijek postoje u smislu etničke diskriminacije i netrpeljivosti, uključujući slučajeve nasilja i diskriminacije u svakodnevnom životu, u ogromnoj mjeri otežavaju djeci koja pripadaju etničkim manjinama, naročito Romima, potpuno uživanje prava zagantiranih Konvencijom. Komitet stoga preporučuje državi članici da preduzme efikasne mjere kako bi se obezbijedilo da djeca koja pripadaju etničkim manjinama u potpunosti uživaju prava iz Konvencije, te posebne mjere čiji je cilj podsticanje procesa pomirenja i izgradnje povjerenja, što bi uključilo i pokretanje širokih kampanja za edukaciju i podizanje svijesti.⁹

Siromaštvo i socijalna isključenost u BiH su najvećim dijelom povezani s posljedicama rata i procesom tranzicije, kao i izlaganjem stanovništva novim vrstama različitih rizika, kao što su recesija, povećanje nezaposlenosti i budžetski problemi te su stoga osnovne karakteristike socijalne isključenosti u BiH visoka stopa nezaposlenosti, izražena zaposlenost u sektoru neformalne ekonomije (rad na crno), veliki udio stanovništva s niskim stepenom obrazovanja, etnička isključenost i diskriminacija manjinskih grupa i zajednica povratnika, neadekvatan sistem

⁸ Branka Kušljugić i Ibrahim Prohić, Socijalno isključeni u BiH danas, a sutra, Program Evropske unije EDIHR za Bosnu i Hercegovinu, Biro za ljudska prava Tuzla, 2011. Str 17

⁹ Branka Kušljugić i Ibrahim Prohić, Socijalno isključeni u BiH danas, a sutra, Program Evropske unije EDIHR za Bosnu i Hercegovinu, Biro za ljudska prava Tuzla, 2011. Str 19

socijalne zaštite sa slabim dometom i pokrivanjem, što ima za posljedicu nedovoljan pristup resursima, pravima i uslugama.

1.4. Socijalni položaj Roma u Bosni i Hercegovini

Nijedna nacionalna manjina u BiH nije u socijalnom položaju koji je po svojoj težini i problematičnosti i približno sličan položaju romske manjine. Težak položaj romske populacije očituje se, prije svega, po tome što su se pojedinci i čitave porodice našli na margini društva te su tako spriječeni da svojim punim kapacitetima učestvuju u ekonomskim, društvenim i kulturnim tokovima.¹⁰

Zbog specifičnog načina života romske populacije i nezainteresiranosti za utvrđivanje identiteta, romske zajednice u BiH naročito su ugrožene zbog nedostatka ličnih dokumenata, a samim tim im je i ograničen pristup građanskim, političkim, socijalnim, ekonomskim i kulturnim pravima.

Loši uslovi života, stambeni problem, nezainteresiranost za obrazovanje, nedostatak mogućnosti za stvaranje prihoda, dodatno su opterećenje za ionako lošu situaciju u kojoj se Romi nalaze u BiH.

Međunarodni standardi ekonomska, socijalna i prava iz oblasti kulture spadaju u posebnu grupu prava s obzirom da imaju različit karakter u odnosu na građanska i politička prava.

Ljudska prava prve generacije, klasična građansko-politička prava koja je sadržavala Deklaracija o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine, što je ujedno i period Francuske revolucije, sadržavala su neka najbitnija „prirodna i neotuđiva“ prava čovjeka kao što su sloboda, vlasništvo, sigurnost i otpor ugnjetavanju. Upravo ta ljudska prava, koja su i nastala s ciljem zaštite pojedinca od samovolje državne vlasti, omogućila su uspostavljanje, tj. izgradnju demokratske i pravne države, ali ujedno i uspostavljanje moderne i neposredne predstavničke demokratije.

Univerzalnom deklaracijom o pravima čovjeka iz 1949. godine proklamiran je, pored klasičnih građansko - političkih prava, i značajan broj tzv. socijalnih i ekonomskih prava, što je zapravo period koji označava prestanak klasične liberalne demokratije („*Lasser faire, lasser passer*“) i nastanak modernog državnog intervencionizma.

¹⁰ Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2011., Brisel, 12. 10. 2011. SEC(2011)1206

Međutim, specifična priroda socijalnih i ekonomskih prava zapravo se ogleda u tome da se takva prava ne mogu ostvariti za kratko vrijeme, jer su sredstva za njihovo provođenje ograničena i zavise od stepena ekonomske razvijenosti države.

Klasična građansko - politička prava koja se smatraju negativnim (s obzirom na suzdržavanje države od činjenja) moguće je sudskim putem tužiti. Međutim, socijalna i ekonomska prava koja se smatraju pozitivnim pravima u odnosu na obavezu činjenja države nije moguće sudskim putem tužiti i takva prava su nepotpuni pravni propisi tzv. *lex imperfecta*, za čiju realizaciju ne postoji pravom predviđena sankcija.

Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava UN-a utvrdio je obavezu država da osiguraju minimalne suštinske obaveze (*minimum core of rights*) i koncept minimalnog praga (*minimum threshold of rights*).¹¹

Prvim kriterijem utvrđuje se obaveza država da omogućе minimum uslova ispod kojih se ne bi smjelo ići kako bi se omogućilo uživanje socijalnih, kulturnih i ekonomskih prava, dok se drugim kriterijem zapravo utvrđuje vrijednost svakog pojedinačnog prava u odnosu na nacionalna zakonodavstva, a u prvom dijelu Evropske socijalne povelje posebno se naglašava da „svako ima pravo na zaštitu od siromaštva i socijlanog isključivanja.

Postojanje manjina u nekom društvu ne mora nužno voditi konfliktima što ponajviše ovisi o političkoj istaknutosti etničkih identiteta među pripadnicima manjina, o ciljevima kojima pripadnici manjina teže te odgovoru većine na zahtjeve manjine.

Politički ciljevi kojima teže pripadnici manjina vode do različitih zahtijeva koji mogu biti usmjereni na etnicitet ili teritorij. Etnički ciljevi povezani su s područjima samoodređenja, jezičnih, vjerskih ili kulturnih prava, jednakim mogućnostima te materijalnom i političkom pomoći u ostvarivanju tih ciljeva. Manjine pomoć mogu tražiti ili od države u kojoj se nalaze ili od matične države kada je to moguće.

Kada se govori o zaštiti manjina u europskom kontekstu, najčešće se govori o zaštiti etničkih ili nacionalnih manjina. Kako bi se olakšalo snalaženje među brojnim terminima koji se odnose na manjine, Vijeće Europe se u Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina odlučilo na

¹¹ Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2011., Brisel, 12. 10. 2011. SEC(2011)1206

termin nacionalna manjina kao reprezentativan. Temeljni izvori zaštite prava nacionalnih manjina kao dijela ljudskih prava jest zabrana diskriminacije prema članku 14. Europske konvencije o ljudskim pravima, članak 26. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i u klauzuli o manjinama u članku 27. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima te u UN-ovoj Deklaraciji o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim i etničkim, religioznim i jezičnim manjinama.

Zaštita manjina zahtijeva kombinaciju individualnih i kolektivnih prava jer pojedinac može zadržati svoj identitet samo ako grupa kojoj pripada ima pravo na postojanje i razvoj. Savremeni načini zaštite prava nacionalnih manjina pokrenuti su kako bi se zadovoljili zahtjevi zaštite ljudskih prava, demokracije i vladavine prava, a da se pri tome poštuje teritorijalni integritet postojećih država.

Prepoznavanje i zaštita etničkih skupina i nacionalnih manjina u Europi prije svega je zadaća politike svake pojedine države. Nacionalni parlamenti država u Europi određuju odredbe o iscrpnoj regulaciji prava nacionalnih manjina omogućujući tako nacionalnoj vladi da poduzme sve mjere u promicanju i zaštiti nacionalnih manjina ili omogućuju nižim jedinicama uprave da same odrede stepen zaštite i promicanja prava nacionalnih manjina.

Mnoge europske države pokrenule su inicijative za prepoznavanje i promicanje nacionalnih manjina i prije nego što se počelo raspravljati o prvim međunarodnim konvencijama i njihovim stupanjima na snagu. Uz inicijative, u državama u kojima žive druge etničke zajednice, veliku je ulogu igrala i jezična politika.

Iako u gotovo svakoj državi u Europi postoji zakonska regulativa usmjerena na zaštitu manjina, ipak još uvijek postoji jaz između prakse i onoga što je propisano. Budući da u gotovo svim europskim državama žive etničke ili nacionalne manjine, između većinskog stanovništva i manjina uvijek postoji odnos međuovisnosti, bilo pozitivan ili negativan.

1.4.1. Lisabonski ugovor

Lisabonskim ugovorom iz 2000. godine države članice Europske unije su borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti stavile na listu glavnih prioriteta kada je i nastao Otvoreni metod koordinacije (Open Method of Coordination (OMC)) koji uključuje pet osnovnih elemenata, i to: zajedničke ciljeve, nacionalne akcione planove o socijalnom uključivanju(inkluziji),

memorandume o uključenosti, izvještaje o socijalnom uključivanju, dogovorene indikatore socijalne isključenosti (Laeken indikatori) te razmjenu stečenih iskustava.¹²

Nacionalni pravni okvir Ustavom BiH (Aneks IV. Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH) utvrđeno je da BiH i oba entiteta osiguravaju najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda, da se prava i slobode, određeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima, direktno primjenjuju u BiH i imaju prvenstvo pred svim drugim zakonodavstvom.

Uživanje ovih prava i sloboda osigurava se svim osobama u BiH, bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi poput spola, rase, boje kože, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovine, rođenja ili drugog statusa.

Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina BiH iz 2003. godine manjinskoj zajednici Roma priznaje se status nacionalne manjine, te se propisuju prava i obaveze pripadnika nacionalnih manjina u BiH i obaveze organa vlasti u BiH da poštuju i štite, čuvaju i razvijaju etnički, kulturni, jezički i vjerski identitet svakog pripadnika nacionalne manjine, državljanina BiH.

Pitanje zaštite prava nacionalnih manjina u entitetima regulirano je Zakonom o zaštiti prava nacionalnih manjina FBiH i Zakonom o zaštiti prava nacionalnih manjina RS-a.

Socijalna zaštita u BiH, kao integralni dio socijalne politike, zasnovana je na Ustavu BiH, Ustavu Federacije BiH, Ustavu Republike Srpske, Statutu Brčko Distrikta BiH i zakonima.

Na nivou BiH ne postoji propis kojim se regulira ova oblast. Socijalna zaštita romske djece, kao i drugih državljana BiH u nadležnosti je entiteta i Brčko Distrikta BiH, dok je u Federaciji BiH nadležnost podijeljena između entiteta i kantona.

Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave BiH propisane su nadležnosti Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH i Ministarstva civilnih poslova BiH.¹³

¹² Slobodan Nagradić, Strategija Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i Odbor za Rome pri Savjetu/Vijeću ministara BiH, Sarajevo, 2005. Str 21

¹³ Slobodan Nagradić, Strategija Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i Odbor za Rome pri Savjetu/Vijeću ministara BiH, Sarajevo, 2005. Str 22

Prema članu 11. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", br. 36/99, 54/04 i 39/06), socijalna zaštita je organizirana djelatnost u Federaciji, usmjerena na osiguranje socijalne sigurnosti njenih građana i njihovih porodica u stanju socijalne potrebe.

Socijalnom potrebom smatra se trajno ili privremeno stanje u kojem se nalazi građanin ili porodica, prouzrokovano ratnim događajima, elementarnim nepogodama, općom ekonomskom krizom, psihofizičkim stanjem pojedinaca ili drugih razloga, koje se ne može otkloniti bez pomoći drugog lica.

U skladu s principima humanizma, solidarnosti građanskog morala, socijalna zaštita porodice i njenih članova i građana pojedinaca ostvaruje se otkrivanjem i umanjenjem, odnosno otklanjanjem posljedica uzroka koji dovode do stanja socijalne potrebe i sticanjem određenih prava iz socijalne zaštite. Socijalna zaštita djeteta, u skladu s odredbama Konvencije o pravima djeteta, ostvaruje se u najboljem interesu djeteta“.

Članom 2. Zakona o socijalnoj zaštiti Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 37/12) navodi se: "Socijalna zaštita je djelatnost od općeg interesa za Republiku Srpsku, kojom se pruža pomoć licima kada se nađu u stanju socijalne potrebe i preduzimaju potrebne mjere radi sprječavanja nastajanja i otklanjanja posljedica takvog stanja.

Stanje socijalne potrebe je stanje u kojem je licu neophodna pomoć radi savladavanja socijalnih i drugih teškoća i stvaranja uslova za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, a ukoliko se te potrebe ne mogu zadovoljiti u drugim sistemima socijalne sigurnosti.¹⁴

Djelatnost socijalne zaštite obuhvata mjere i aktivnosti za stvaranje uslova za ostvarivanje zaštitne funkcije porodice, uslova za samostalan život i rad lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe ili za njihovo aktiviranje u skladu sa sposobnostima, obezbjeđivanje sredstava za život materijalno neobezbijeđenim i za rad nesposobnim licima i drugim građanima koji su u stanju socijalne potrebe, kao i obezbjeđivanje drugih oblika socijalne zaštite. Pобољшanje položaja romske djece u Bosni i Hercegovini, socijalna uključenost, pored socijalne zaštite, uslovljeno je i njihovim položajem u drugim sistemima, te se u ovom dokumentu razmatra i položaj romske djece u sistemu zdravstvenog osiguranja i zaštite, te obrazovanja.

¹⁴ Slobodan Nagradić, Strategija Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i Odbor za Rome pri Savjetu/Vijeću ministara BiH, Sarajevo, 2005. Str 32

Zdravstvena zaštita regulirana je na entitetskom nivou zakonima o zdravstvenom osiguranju i zdravstvenoj zaštiti. Oblast obrazovanja u BiH (predškolski odgoj i obrazovanje, osnovno i srednje obrazovanje) regulirana je okvirnim zakonima, entitetskim, kantonalnim i zakonom Brčko Distrikta BiH.

5. POLOŽAJ MANJINA U BIH I KS-a

5.1. Položaj romske djece u BiH

I pored toga što država Bosna i Hercegovina nema direktnu nadležnost za pitanja socijalne zaštite, zdravstva i obrazovanja, ona je dužna osigurati zaštitu ljudskih prava zagwarantiranih Ustavom, kao i primjenu ratificiranih međunarodnih konvencija i sporazuma, uključujući i ispunjavanje obaveza za proces prijema BiH u članstvo Europske unije.

U tom smislu, Strategija Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma (2005) i četiri plana aktivnosti urađeni su s ciljem unapređenja socijalnog statusa Roma u društvu i smanjenja njihove socijalne isključenosti, jačanja njihovih kapaciteta i osposobljavanja za učešće u društvenom sistemu gdje se rješavaju problemi romske nacionalne manjine.

Vijeće ministara BiH je u julu 2008. godine usvojilo “Akcioni plan za rješavanje problema Roma u oblastima zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite”. Na toj sjednici odlučeno je o pristupanju Bosne i Hercegovine Dekadi inkluzije Roma 2005 – 2015. što je formalizirano potpisom predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH u septembru 2008. godine.

Nakon višegodišnjih iskustava u primjeni Akcionog plana o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u BiH (2004), došlo se do zaključka da navedeni plan, posebno u segmentu koji se odnosi na Rome, nije dao očekivane rezultate.

S ciljem unapređenja pristupa sistemu redovnog obrazovanja Roma u BiH rješavanjem brojnih prepreka s kojima se trenutno suočavaju, Vijeće ministara BiH je 2010. godine usvojilo Revidirani akcioni plan Bosne i Hercegovine o obrazovnim potrebama Roma.

U 2012. godini započete su aktivnosti na revidiranju tri akciona plana u oblastima zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite, kako bi se uključili svi aspekti života najbrojnije manjine u BiH.

Neki od tih aspekata podrazumijevaju uključivanje Roma, unapređenje pružanja usluga i podsticanje romske populacije u oblastima: stambenog zbrinjavanja, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, registracije rođenja, uključivanja u procese odlučivanja, bolju saradnju s nevladinim organizacijama, razvoja i očuvanja kulturnog identiteta, demografskih i populacijskih politika, te nediskriminacije u svim društvenim procesima.

5.2. Ekonomski status porodice (novčana pomoć)

Nepovoljan položaj većine romske populacije evidentan je u svim životnim sferama. Ipak, siromaštvo je primarni aspekt ugroženosti Roma. Nejednake mogućnosti zapošljavanja obično se identificiraju kao glavni uzroci siromaštva s kojim se Romi suočavaju.

U ekonomski nerazvijenom društvu kakvo je Bosna i Hercegovina, u kojem postoji veliki broj nezaposlenih, sistem socijalne zaštite teško može zadovoljiti izraženo zanemarene potrebe stanovništva.¹⁵

Stoga, iako porodica ima pravo na društvenu zaštitu, ako nema mogućnosti da osigura minimum uslova za egzistenciju svojih članova, u uslovima općeg siromaštva to pravo ostaje neispunjeno.

Socijalna pomoć neujednačena je na teritoriji BiH i nedovoljno zasnovana na stvarnim potrebama korisnika. Romi imaju troškove manje od prosjeka. Najveći dio troškova porodice odvajaju se za osnovne životne namirnice, dok samo manji dio sredstava odlazi na obrazovanje i druge potrebe.

Povremeni rad Roma u nezvaničnom sektoru je u prosjeku češći četiri i više puta nego takav rad ostalih ljudi. U BiH 78% Roma radi u neformalnom sektoru, nemaju zasnovan radni odnos, zdravstveno osiguranje i druge benefite koji iz toga proizilaze, u odnosu na 27% ostalih građana u BiH koji se nalaze u istoj situaciji.

Generalno gledano, siromašni veoma često nemaju pristup zvaničnim finansijskim institucijama, a ovo se, prije svega, odnosi na siromaštvom pogođene romske zajednice. Nedostatak kreditne historije, jamstva, nedostatak znanja, češće se navode u slučaju Roma.

¹⁵ Specijalni izvještaj o participaciji djece i odraslih u interesu djece u školama, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Oktobar 2010. Str 33

Nekoliko je razloga za ovako visoku stopu nezaposlenosti. U svjetlu sveopće nezaposlenosti u BiH, Romi su često prvi koji će izgubiti posao, uz dodatnu nepovoljnu činjenicu da uglavnom nemaju nikakve formalno priznate kvalifikacije. Danas se veliki broj romskih porodica izdržava prikupljanjem sirovina (metala i starog papira), prodajom korištene odjeće, sezonskim poslovima, sječom drva i drugim poslovima koje obavljaju na nadnicu.¹⁶

Za neke je prosjačenje jedini način preživljavanja. Najvažniji razlozi zbog kojih Romi nisu u mogućnosti sebi osigurati posao opisani su u analizi UNDP - a kao "Moja etnička pripadnost", a zatim "Sveukupna depresija u zemlji" i "Neadekvatne kvalifikacije".

Ovo pokazuje da postoji diskriminacija na tržištu rada. Međutim, to nije jedini razlog zbog kojeg Romi teško pronalaze zaposlenje. Slabe kvalifikacije i nedostatak obrazovanja sugeriraju da je malo vjerovatno da će poslodavci odlučiti da kao radnike angažiraju Rome.

Djece, korisnika javne kuhinje, u Tuzlanskom kantonu imamo 50, u Srednjobosanskom 30, Hercegovačko-neretvanskom kantonu 15, a u Sarajevu 131. Pravo na dodatak za pomoć i njegu druge osobe u Unsko-sanskom kantonu ostvaruje dvoje djece, u Tuzlanskom 16, Srednjobosanskom dvoje te u Kantonu Sarajevo troje djece.

Prema podacima iz ankete koju je provela Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2010) uviđa se da je u Federaciji BiH 105 djece korisnika stalne novčane pomoći, od čega četvoro u Unskosanskom kantonu, 26 u Tuzlanskom, 44 u Zeničko-dobojskom, u Srednjobosanskom 16, u Hercegovačko-neretvanskom 10, a u Kantonu Sarajevo petoro djece. Povremenu jednokratnu novčanu pomoć koristi 372 djece, od čega u Unsko-sanskom kantonu 21, Tuzlanskom 259, Srednjobosanskom 23, Hercegovačko-neretvanskom 50 i u Kantonu Sarajevo 19 djece.¹⁷

¹⁶ Specijalni izvještaj o participaciji djece i odraslih u interesu djece u školama, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Oktobar 2010. Str 34

¹⁷ Specijalni izvještaj o participaciji djece i odraslih u interesu djece u školama, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Oktobar 2010. Str 36

5.3. Zdravstvena zaštita romske djece

Konvencija o pravima djeteta i Europska socijalna povelja među najznačajnijim su međunarodnim dokumentima kojima se djetetu garantira pravo na najviši standard zdravstvene zaštite.

Bosanskohercegovačko zakonodavstvo u oblasti zdravstva je u posljednje tri godine napravilo značajne pomake u njegovom usklađivanju s međunarodnim standardima koji daju pravo svakom djetetu na zdravstveno osiguranje i zaštitu, kao jedno od osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Entitetskim zakonima i zakonima Brčko Distrikta BiH o zdravstvenom osiguranju i zdravstvenoj zaštiti odvojena je zdravstvena zaštita djece od statusa njihovih roditelja čime je omogućeno djeci od rođenja pa do 15. godine života, odnosno do kraja redovnog školovanja, a najduže do navršene 26. godine života, status izvornog osiguranika, ako oni taj status ne ostvaruju kao članovi porodice osiguranika.

To je posebno značajno za romsku djecu s obzirom na to da veliki broj njih ne ostvaruju to pravo kao članovi porodice osiguranika, odnosno preko roditelja, zato što ni oni sami to pravo ne ostvaruju, a s druge strane, zato što je veliki broj djece još uvijek izvan redovnog sistema obrazovanja.

Međutim, federalni zakon o zdravstvenoj zaštiti ograničio je dob djeteta i to do 15 godina, jer je zakonodavac ovu dob djeteta vezao za osnovno obrazovanje, a jedan broj djece, pa i romske, starije od 15 godina nisu obuhvaćeni redovnim obrazovanjem. To nije slučaj u Republici Srpskoj. Djeca od rođenja do 15 godina starosti, ako nisu redovni učenici, pravo na zdravstvenu zaštitu ostvaruju posredstvom centara za socijalni rad.¹⁸

Nažalost, u većini kantona u Federaciji BiH ovaj zakon se ne primjenjuje jer nadležna ministarstva socijalne zaštite nisu donijela podzakonske akte – uputstva za njegovu primjenu, pa samim tim veliki broj i romske djece, posebno predškolskog uzrasta, ostaje uskraćeno za besplatnu zdravstvenu zaštitu.

¹⁸ Specijalni izvještaj o pravima djece smještene u ustanove, sa posebnim osvrtom na normative i standarde, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Oktobar 2010.

Osim toga, u praksi je prisutan i problem neosiguranih trudnica – majki-porodilja zbog čega nije rijedak slučaj da su trudnice, naročito Romkinje, prinuđene da odlaze na porod sa zdravstvenom knjižicom druge žene koja ima zdravstveno osiguranje, jer nisu u mogućnosti platiti porod, odnosno postporođajni tretman.

Trenutno u BiH samo nevladine organizacije, kroz projektne aktivnosti, pružaju direktnu asistenciju i pomoć ovoj djeci u okviru dnevnih centara za djecu koja žive i rade na ulici u Tuzli, Sarajevu, Mostaru, Banjoj Luci i Zenici. U ovim centrima djeci se pružaju različite vrste podrške od toplog obroka i mogućnosti održavanja lične higijene, do uključivanja u obrazovni, zdravstveni i sistem socijalne zaštite. Važno je istaći da je u ovim centrima u 2012. godini bilo zbrinuto više od 950 romske djece od kojih je 85% njih povremeno ili stalno bilo izloženo prosjačenju.¹⁹

Pokazalo se da se kontinuiranim i multidisciplinarnim radom s ovom djecom ali i njihovim roditeljima 90% njih skloni s ulice. Samo u prethodnoj godini 110 djece uključeno je u obrazovni proces, dok je 230 djece svakodnevno imalo podršku u savladavanju školskog gradiva. Preko 120 djece upisano je u matične knjige rođenih.

Izuzetno je važna njihova uloga i u prevenciji prosjačenja djece, s obzirom da radom na terenu, ulicama, parkovima, u naseljima gdje djeca žive blagovremeno mogu identificirati djecu koja su u riziku da postanu žrtve ekonomske eksploatacije te preduzeti odgovarajuće mjere njihove zaštite, kako kroz aktivnosti samih centara tako i prijavljivanjem i zahtjevanjem sistemske zaštite nadležnih institucija.

Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH prepoznala je ulogu i značaj ovih dnevnih centara u prevenciji i suzbijanju prosjačenja kod djece i u vezi s tim donijela preporuku da sve lokalne zajednice koje se suočavaju s ovim problemom otvore ili podrže rad već postojećih dnevnih centara.

Postavlja se pitanje da li prosjačenje djece, pa i romske, postaje dio lanca organiziranog prosjačenja. Nije rijetka pojava da se organizirano prevoze iz mjesta u mjesto za potrebe

¹⁹ Specijalni izvještaj o pravima djece smještene u ustanove, sa posebnim osvrtom na normative i standarde, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Oktobar 2010.

prosjačenja, da ih roditelji „iznajmljuju“ drugim licima za te namjene ili za rad na poljima, u kući i sl.

Nažalost, naše entitetsko krivično zakonodavstvo organizirano prosjačenje djece ne tretira kao oblik trgovine ljudima što za posljedicu ima da organizatori prosjačenja ostaju nekažnjeni.

Pozitivni pomaci napravljeni su u državnoj Strategiji za borbu protiv trgovine ljudima 2012 - 2015. koja upravo adresira ovaj problem prema zakonodavnim organima entiteta i podcrtava značaj i ulogu tužilačkih i sudskih organa u prepoznavanju ove pojave kao trgovine ljudima, procesuiranju i kažnjavanju počinitelaca ovakvih djela.²⁰

Svoju zabrinutost u vezi s ekonomskom eksploatacijom djece i djece koja žive i rade na ulici, iskazao je i Komitet UN-a za prava djeteta koji je, razmatrajući periodični izvještaj BiH, istakao da je prosjačenje, kao jedan od glavnih oblika iskorištavanja djece u BiH, naročito romske, u porastu i da ne postoji sistematičan odgovor i pristup rješavanju ovog problema.

5.4. Djeca bez roditeljskog staranja

Neprecizni podaci iz 2010. godine ukazuju na oko 2000 djece bez roditeljskog staranja u BiH (od čega je oko dvije trećine u Federaciji BiH). Međutim, procjenjuje se da je broj djece bez roditeljskog staranja mnogo veći i da se kreće od 3 000 do 4 000 djece.

Sva djeca koja su smještena u institucijama pri vjerskim i nevladinim organizacijama nisu evidentirana, kao ni djeca na hraniteljstvu, gdje su smještaj pronašli roditelji bez posredovanja centara za socijalni rad.

Nedostatak funkcionalne jedinstvene baze podataka o korisnicima socijalne zaštite, uključujući i djecu bez roditeljskog staranja i djecu kojoj prijete gubitak roditeljskog staranja, s jedinstvenim standardom prikupljanja, obrade i distribucije podataka, značajno otežava registraciju i monitoring u pružanju usluga i zaštiti njihovih prava.

²⁰ Specijalni izvještaj o pravima djece smještene u ustanove, sa posebnim osvrtom na normative i standarde, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Oktobar 2010.

Pored kategorije djece registrirane u sistemu socijalne zaštite, tu su i djeca koja su odvojena od roditelja bez znanja nadležnih vlasti (djeca prepuštena na brigu svoje šire porodice i prijatelja, djeca koja žive/rade na ulici, djeca žrtve trgovine ljudima, djeca smještena u institucije uspostavljene od vjerskih zajednica i NVO-a itd.), čiji tačan broj nije utvrđen, pa su podaci nepotpuni i nepouzdati.

Također, nedostaju i podaci o razlozima odvajanja djece od roditelja. Također, određene nejasnoće u statistikama uzrokovane su neusklađenim pravnim odredbama. Definicija djece bez roditeljskog staranja data je u odredbama entitetskih zakona o socijalnoj zaštiti a to su: *dijete bez roditeljskog staranja je dijete bez oba roditelja; čiji su roditelji nepoznati; napušteno od roditelja; čijim roditeljima su oduzeta ili spriječena roditeljska prava.*

Porodični zakoni nemaju posebnu definiciju djece bez roditeljskog staranja. Međutim, ona je implicirana odredbama o razlozima za stavljanje djece pod starateljstvo: roditelji koji su umrli, nestali ili nepoznati; roditelji kojima su roditeljska prava oduzeta; roditelji bez pravnog svojstva; roditelji koji su zanemarivali dijete; roditelji koji su odsutni ili nisu u mogućnosti da redovno vode brigu o svojoj djeci.

Dakle, ne postoji jedinstvena definicija u zakonskim propisima. U ovu kategoriju spadaju i djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama (roditelji, zbog nesređenih porodičnih odnosa ili finansijskih problema, nisu u mogućnosti da osiguraju djetetu normalne uslove za odgovarajuće odrastanje, te fizički i mentalni razvoj), te oni koji bi mogli biti privremeno odvojeni, mada ne postoji jasna razlika između ove dvije kategorije. Naime, djeca iz obje kategorije mogu biti smještena u institucije ili u hraniteljske porodice.

Pripadnici konstitutivnih naroda, koji su se našli u poziciji manjine, praktično žive kao taoci političkih elita (ne samo elita drugih konstitutivnih naroda, nego i elite vlastitog naroda) proisteklih iz rata i njihovih nastojanja da dovrše u ratu započete projekte – stvaranje etnokonfesionalno homogenih sredina – opstruirajući povratak izbjeglica, i na razne načine diskriminirajući manjinske narode.²¹

²¹ Specijalni izvještaj o pravima djece smještene u ustanove, sa posebnim osvrtom na normative i standarde, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Oktobar 2010.

Tako se stvorila atmosfera u kojoj „većinci“ gledaju vlastito uživanje većih prava i prilika kao nešto bogomdano, dok „manjinci“ šute, trpe ili povlađuju „većincima“, smatrajući to jedinim preostalim oblikom socijalizacije. Ipak, i pokraj sve masovnosti i brutalnosti najrazličitijih vrsta etničkih čišćenja u ratu (protjerivanje, ubijanje, humana preseljenja) i poslijeratnom dobu (diskriminacija kroz zapošljavanje, obrazovni sustav, napadi na vjerske objekte), ona nigdje nisu uspjela potpuno, nego su svugdje, manje ili više, ostavila za sobom jedan broj drugih.

Čini se kako je jedan od osnovnih pokretača razvoja etnopolitičkih projekata i jedno od osnovnih mobilizacijskih sredstava pred raspad Jugoslavije bio strah od postajanja manjinom u teritorijalnoj preraspodjeli nakon raspada Jugoslavije. Kao da je osnovna maksima tog vremena bila izjava političara Vladimira Gligorova: „Zašto da ja budem manjina u tvojoj državi kad bi ti mogao biti manjina u mojoj državi.“

Drugi tip manjina još je paradoksniji: ljudi koji se nazivaju prema nazivu države, tj. Bosanci i Hercegovci, ne samo da su manjina, nego su i pravno nepriznata manjina. Riječ je uglavnom o osobama iz miješanih brakova, ili različitim nezadovoljnicima etnopolitičkom strukturom BiH.

Etnopolitike su posebno pred popis stanovništva vodile kampanje protiv izjašnjavanja ljudi kao Bosanaca i Hercegovaca, svodeći ovaj naziv na regionalnu odrednicu, zajednički nadpojam za tri naroda u BiH, pa čak i na prijetnju dogmi nacionalnog jedinstva.

Te su kampanje nažalost bile prilično uspješne, i broj Bosanaca i Hercegovaca na popisu stanovništva nije bio dovoljno velik da bi izazvao neke krupnije promjene u ukupnom ustroju zemlje. Postoje i slučajevi da se pojedinci izjašnjavaju samo kao Bosanci ili kao Hercegovci.

U kategoriju nezadovoljnika etnopolitičkom strukturom u BiH mogu se ubrojiti i oni koji postojeću strukturu nastoje parodirati i prikazati njenu apsurdnost tako što se izjašnjavaju kao Eskimi, Jedi-vitezovi, Marsovc.

Treći, najviše zaboravljeni tip manjina u bosanskohercegovačkom društvu su nacionalne manjine. S Daytonom nametnuta etnopolitička paradigma nameće shvaćanje BiH kao labavog zbroja triju konstitutivnih naroda. A BiH je mnogo više od toga. BiH je složen umnožak ne samo tri, nego više naroda koji u njoj žive. U sjeni triju konstitutivnih naroda u BiH živi 17 nacionalnih manjina: Albanci, Crnogorci, Česi, Mađari, Makedonci, Nijemci, Poljaci, Romi, Rumunji, Rusi, Rusini, Slovaci, Sloveni, Turci, Talijani, Ukrajinci i Jevreji.

Unatoč tome što je država BiH Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina navedenim zajednicama pravno priznala status nacionalnih manjina, čime bi pripadnici ovih zajednica trebali uživati i dodatnu zaštitu u područjima kulture, običaja, tradicija, jezika, pisma, obrazovanja, vjerskih sloboda, ostaje činjenica da su ove zajednice grubo diskriminirane postojećim Ustavom i Izbornim zakonom BiH.

Prema njihovim odredbama, kao politički subjekti u BiH postoje samo konstitutivni narodi, a predstavnici nacionalnih manjina se ne mogu kandidirati ni za jednu državnu službu (za Predsjedništvo, mjesto u zakonodavnim tijelima, ali i mnoge javne službe u općinama i kantonima).

Zbog toga su Dervo Sejdić i Jakob Finci (iz romske i jevrejske zajednice) tužili BiH pred Europskim sudom za ljudska prava u Strasbourgu. U tom je sporu 22.decembra2009.godine donesena presuda protiv BiH, koja obavezuje na izmjenu ustavno-pravnog uređenja BiH. Presudom je dokazano da je BiH trenutno jedina država koja krši Protokol 12 Europske konvencije o ljudskim pravima. Presuda, međutim, još uvijek nije implementirana.

5.5.SWOT analiza

SWOT analiza (akronim engleskih riječi: -{*Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats*}- - snage, slabosti, prilike, prijetnje) je tehnika strategijskog menadžmenta putem koje se uočavaju strategijski izbori dovođenjem u vezu snaga i slabosti preduzeća sa šansama i prijetnjama u eksternom okruženju.

5.5.1. Nalazi SWOT analize za obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina na maternjem jeziku

Obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina na maternjem jeziku u FBiH reguliše član 10. Zakona o zaštiti nacionalnih manjina u FBiH: Pripadnici nacionalne manjine mogu učiti jezik, književnost, historiju i kulturu i na jeziku manjine kojoj pripadaju. Nadležne vlasti u Federaciji u okviru svog obrazovnog programa (predškolskog, osnovnog i srednjeg) obavezne su u školama u kojima učenici - pripadnici jedne nacionalne manjine čine najmanje jednu trećinu osigurati obrazovanje na jeziku te manjine, a ako čine jednu petinu, osigurati dodatnu nastavu o jeziku, književnosti, historiji i kulturi manjine kojoj pripadaju, ako to zahtijeva većina njihovih roditelja (stav 2. člana 10), (Slika 2. Swot analiza za obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina na maternjem jeziku).

Radi ostvarivanja prava iz stava 2. ovog člana nadležne obrazovne vlasti u Federaciji obavezne su osigurati finansijska sredstva za osposobljavanje nastavnika koji će izvoditi nastavu na jeziku nacionalne manjine, osigurati prostor i druge uvjete za izvođenje dopunske nastave, kao i štampanje udžbenika na jezicima nacionalnih manjina.

U osnovnim školama u FBiH trenutno nema primjera u praksi da su zastupljeni jezici pripadnika nacionalnih manjina u dodatnoj nastavi, a dopunsko obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina na maternjem jeziku organizuje se prije svega u sklopu finansijske pomoći matičnih zemalja preko udruženja nacionalnih manjina.

Snaga	Slabost
<p>Postoji pravna regulativa; otvorenost javnih institucija da sprovede manjinsku politiku, prihvatanje evropskih standarda i inkorporiranje u postojeće zakonodavstvo. BiH je ratificirala temeljne međunarodne dokumente iz područja ljudskih prava i prava nacionalnih manjina koji se odnose i na obrazovanje nacionalnih manjina na maternjem jeziku.</p> <p>Pozitivna društvena atmosfera; uspostavljene institucije, Vijeća/savezi nacionalnih manjina, organizacije, udruženja koje se bave pitanjima nacionalnih manjina, politička participacija manjina.</p>	<p>Neusaglašenost pravnih propisa; neprilagođenost zakona stvarnim okolnostima (neprimenjivost u praksi); nedovoljna informisanost i obaveštenost javnih službenika kao i pripadnika nacionalnih manjina o pravnim propisima i državnim obavezama na osnovu ratifikovanih međunarodnih dokumenata; izostanak konsultacija države/entiteta/ sa pripadnicima nacionalnih manjina prilikom pisanja državnih izveštaja o primeni Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina i Povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima u BiH; nepostojanje nastavnog kadra koji bi predavao jezik nacionalnih manjina; nedostatak udžbenika za učenje jezika nacionalnih manjina; nepostojanje sadržaja o nacionalnim manjinama u nastavnim programima.</p>
Mogućnost	Prijetnja/ Rizici
<p>Mogućnosti za razvoj obrazovanja pripadnika nacionalnih manjina na maternjem jeziku su: obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina i državnih službenika o pravima nacionalnih manjina; razmena iskustva sa zemljama u okruženju i saradnja sa matičnim zemljama nacionalnih manjina; apliciranje na projektima Evropske komisije i ostalih međunarodnih donatora; povezivanje i osnaživanje vijeća/savjeta nacionalnih manjina; međunarodna razmjena učenika/studenata; stipendiranje učenika/studenata pripadnika nacionalnih manjina.</p>	<p>Nedovoljna stručnost i osposobljenost javnog sektora da sprovedi politiku obrazovanja pripadnika nacionalnih manjina na maternjem jeziku; ekonomska i politička situacija u BiH; stereotipi i predrasude u vezi sa nacionalnim manjinama; složenost društveno-političkog sistema u BiH; nezainteresovanost pripadnika nacionalnih manjina da uče maternji jezik, svoju kulturu i tradiciju; neinformisanost roditelja o mogućnostima da njihova djeca uče maternji jezik; natalitet pripadnika nacionalnih manjina.</p>

Slika 2. Swot analiza za obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina na maternjem jeziku

Na temelju prethodno pripremljene analize stanja (Analiza OSCE-a, 2010. godine), sve su tematske radne grupe provele SWOT analize u pojedinim oblastima zaštite nacionalnih manjina u BiH, koje sadrže nalaze na kojima je zasnovan i plan izrade Strateške platforme.

Polazeći od postojećeg stanja, opredijeljeni su ključni razvojni izazovi pred kojima se nalazi sistem zaštite manjina u BiH i mjere čijom implementacijom se mogu postići potrebne promjene za ostvarenje osnovne vizije. Radne grupe opredijelile su potrebe, postojeće potencijale/snage, unutarne slabosti, mogućnosti i prijetnje/rizike, na kojima se zasnivaju strateški prioriteti i

planiraju aktivnosti u svih šest tematskih oblasti zaštite manjina u BiH, na nivou BiH i njena dva entiteta.

Strateški pravci i ciljevi usmjereni su ka osmišljavanju politike, akcija i mjera, čijom se primjenom obavljaju potrebne promjene u društvu, kako bi se došlo do ostvarenja vizija u oblasti razvijanja i provedbe prava manjina.

Neke od tematskih oblasti bile su već ranije definirane kao potreba ili pravo manjinskih zajednica, ili su, po svom obimu, vezane za određenu manjinu ili teritorij/ obrazovanje, kultura i mediji, a za druge tematske oblasti je karakteristično da, u većem dijelu, uopće nisu bile prepoznate ili priznate kao posebna prava manjina, a vezana su za cjelokupan politički ili socijalno-ekonomski život u BiH/ekonomska i socijalna prava, prekogranična saradnja i politička participacija nacionalnih manjina.

Iz toga proizilaze i određene razlike u koncipiranju teksta Strateške platforme, koji se odnosi na plan provedbe i konkretne mjere i nosioce aktivnosti u određenim oblastima zaštite manjina.

5.6. Europska unija

Predstavnici EU uporno opominju da bez implementacije spomenute presude nema uvjerljive aplikacije za pristup EU. Aktivnije sudjelovanje nacionalnih manjina u javnom životu doprinijelo bi razgrađivanju vladavine grube etnotrijade konstitutivnih naroda u BiH. Demokracije nema bez iole ravnopravne zastupljenosti interesa svih dijelova građanstva u procesu odlučivanja i upravljanja državom.

Kako bi se stvorila klima za takvo nešto, potrebno je što više upoznati javnost, posebno nove generacije da se svijet u kojem žive ne svodi samo na tri zavađena plemena, nego je taj svijet povijesno, kulturno i s obzirom na ljudski potencijal mnogo bogatiji nego što to žele priznati oni koji ga nastoje prikazati siromašnim.

Ljudska prava su skup osnovnih moralnih principa koji definišu ljudsko ponašanje, a zaštićena su normama domaćeg i međunarodnog prava. Najčešće se definišu kao neotuđiva fundamentalna prava koja su urođena svakom pojedincu samo na osnovu činjenice da se radi o ljudskim bićima.

Ljudska prava se stoga smatraju univerzalnim, što znači da se primjenjuju svuda, i egalitarna, što znači da jednako vrijede za sve.

Doktrina ljudskih prava je, zbog toga, izvršila presudan uticaj na međunarodno pravo, globalne i regionalne institucije, politike država, aktivnosti nevladinih organizacija te na taj način postala kamen temeljac svjetske politike.²²

Svjetski ratovi u XX vijeku, ogromni gubici ljudskih života i teška kršenja ljudskih prava koja su se desila u tom periodu, bili su pokretač razvoja modernih instrumenata zaštite ljudskih prava. Po okončanju II svjetskog rata, pojavila se povećana briga za društvenom i pravnom zaštitom ljudskih prava kao fundamentalnih sloboda.

Osnivanje Ujedinjenih nacija i odredbe Povelje Ujedinjenih nacija poslužili su kao osnov za sveobuhvatan sistem međunarodnog prava i međunarodne prakse zaštite ljudskih prava. Od tada, međunarodno pravo ljudskih prava se karakteriše kao povezan sistem konvencija, paktova, organizacija i političkih tijela, a ne samo kao jedinstveno tijelo ili set zakona.

Sama odrednica međunarodni standardi ljudskih prava sugeriše da odnos pojedinca i države može biti predmetom međunarodne politike i međunarodnog prava. Prema ovakvom razvoju prakse, međunarodni sistem napušta tradicionalno viđenje prema kojem način na koji jedno društvo tretira svoje pripadnike je nešto što se ne tiče drugih država.

Za razliku od međunarodnog prava generalno, međunarodno pravo ljudskih prava ne vuče porijeklo iz duboko ukorijenjenih osnova običajnog prava nego je uglavnom sadržano u međunarodnim ugovorima odnosno konvencijama. Snaga međunarodnih ugovora u odnosu na ostale izvore prava proističe iz činjenice da je oko tog standarda postignuta saglasnost većine država zbog čega jenajveći broj međunarodnih standarda sadržan u odredbama međunarodnih ugovora.²³

Imajući u vidu ipak evoluciju normi međunarodnog prava, neophodno je proučiti međunarodne standarde zaštite koje su postavila tijela zadužena za obezbijedenje, provedbu i zaštitu ljudskih

²² Specijalni izvještaj o problemu prosjačenja djece u Bosni i Hercegovini, Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, tuzla, Mostar i Brčko Distrikt, Str 34

²³ Specijalni izvještaj o problemu prosjačenja djece u Bosni i Hercegovini, Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, tuzla, Mostar i Brčko Distrikt, Str. 34

prava. Međunarodni sistem zaštite ljudskih prava takođe podrazumijeva određeni mehanizam prinude.

Takvi međunarodni instrumenti ne funkcionišu na način da direktno omogućavaju pojedincima uživanje i zaštitu garantovanih prava putem prinude prema državi da poštuje svoje međunarodne obaveze.

Čak i kada je pojedincu dostupan neki vid međunarodnog pravnog lijeka, na primjer, pravo na „predstavku“ Komitetu za ljudska prava prema Opcionom protokolu uz Pakt o građanskim i političkim pravima, takva predstavka ne povlači međunarodnu nadležnost za dodjelu tog prava nego služi da inicira međunarodni proces kojim se država primorava da se uzdrži od povrede prava ili da obezbijedi lijek ili naknadu za prethodne povrede prava.

Zaštita prava manjina proizilazi iz principa jednakosti, koji je sadržan u konceptu ljudskih prava a prema kojem se uživanje ljudskih prava odnosi na sva ljudska bića jednako. Obezbijeđenje jednakosti u primjeni ljudskih prava zauzima centralno mjesto u međunarodnom pravu ljudskih prava, kao i u ustavnom pravu mnogih zemalja.

Princip jednakosti ima različite formalne i suštinske manifestacije u međunarodnom pravu, od posebnih odredbi međunarodnih konvencija, presuda sudova regionalnog i univerzalnog karaktera, odluka tijela nadležnih za zaštitu ljudskih prava ali i specifičnih instrumenata poput mjera pozitivne diskriminacije. Zakonom o zabrani diskriminacije koji je stupio na snagu 05. augusta 2009. godine stvoren je sveobuhvatan okvir građanskih i upravnih propisa za zaštitu od diskriminacije.²⁴

Pored zabrane različitog postupanja po bilo kojem osnovu, zakonom je napravljena distinkcija između neposredne i posredne diskriminacije, te su utvrđeni kao posebni oblici diskriminacije : uznemiravanje, polno uznemiravanje, mobing, segregacija, izdavanje naloga drugima za vršenje diskriminacije, pomaganje drugima prilikom diskriminacije i viktimizacija.

Zakonom je određena i oblast primjene, a kao centralna institucija za zaštitu od diskriminacije određena je Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine. Zakonom su, takođe, propisani upravni i sudski postupci za zaštitu od diskriminacije, te predviđene prekršajne odredbe

²⁴ Specijalni izvještaj o problemu prosjačenja djece u Bosni i Hercegovini, Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, tuzla, Mostar i Brčko Distrikt, Str 35

za postupanja suprotna tom zakonu, uključujući nepostupanje po preporukama Institucije ombudsmena.

BiH je, slijedeći obaveze preuzete ratifikovanjem Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, donijela Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina BiH (u daljem tekstu: Zakon o manjinama), a doneseni su i zakoni o zaštiti prava manjina u entitetima.

Prema Okvirnoj konvenciji zaštita nacionalnih manjina pripada području zaštite ljudskih prava, a time ulazi u područje međunarodne saradnje. Vijeće Europe u Konvenciji naglašava da svaka osoba sama može slobodno odlučiti želi li ili ne biti smatrana pripadnikom/pripadnicom nacionalne manjine. Bez obzira na to kakva je odluka pojedinca, ona ne smije utjecati na prava povezana s tim izborom.

Svi pripadnici nacionalnih manjina imaju se pravo koristiti svim pravima koja su im omogućena Konvencijom, bilo u skupini s drugim pripadnicima nacionalnih manjina ili pojedinačno. Sve članice Vijeća Europe koje obavezuje Okvirna konvencija dužne su poštivati prava nacionalnih manjina, te isto tako osiguravati jednakost pripadnika nacionalnih manjina pred zakonom, ali i učiniti sve kako bi se spriječila diskriminacija pripadnika nacionalnih manjina.

Članak 5. Konvencije od svih stranaka traži „da u svom djelovanju ne teže politici asimilacije nacionalnih manjina protiv njihove volje, ali i da pruže zaštitu od svakog djelovanja kojem je asimilacija cilj“, poput obrazovanja (OKZZNM, čl. 6. 1997: 4).

U procesu zaštite nacionalnih manjina države bi trebale težiti razvoju tolerancije cjelokupnog društva i politici međukulturalnog dijaloga, kao i na razvoju suradnje, poštivanja i razumijevanja među svim stanovnicima koji se nalaze na području određene države, ne naglašavajući pri tome etničku, jezičnu, kuturnu ili vjersku pripadnost pojedinaca. Ove mjere osobito bi se trebale usmjeriti na područje obrazovanja, kulture i medija.

Vijeće Europe od država obvezanih Okvirnom konvencijom također traži i omogućavanje slobode govora svim pripadnicima nacionalnih manjina, što uključuje i pravo na vlastito mišljenje, kao i pravo na primanje i širenje informacija na materinjem jeziku nacionalne manjine. Pri tome su države dužne spriječiti diskriminaciju u pristupu medijima. Uz slobodu govora, države su pripadnicima nacionalnih manjina također dužne osigurati i slobodu u korištenju vlastitog jezika i pisma u javnoj i privatnoj komunikaciji. Ukoliko je neko područje

naseljeno većim brojem pripadnika nacionalnih manjina, vlasti su dužne, ukoliko to pripadnici nacionalnih manjina zahtijevaju i ukoliko postoje uvjeti, pripadnicima nacionalnih manjina osigurati uvjete koji će im omogućiti komunikaciju s vlastima na materinjem jeziku.

Politika zaštite nacionalnih manjina proizlazi iz težnje Europske unije za zaštitom općih ljudskih prava, odnosno socijalnih, ekonomskih, političkih, građanskih i kulturnih prava. Poštivanje ovih načela Europska unija također traži i od ostalih država članica kako bi razvile društvo jednakosti, posebice na području zapošljavanja.

5.7. Zakoni KS-a i na nivou države

Zakon o manjinama utvrđuje prava i obaveze pripadnika nacionalnih manjina u BiH, kao i obaveze organa vlasti u BiH da poštuju i štite, čuvaju i razvijaju etnički, kulturni, jezički i vjerski identitet svakog pripadnika nacionalne manjine u BiH, koji je državljanin BiH.²⁵

Ovaj zakon propisuje i obaveze nižih nivoa vlasti (entiteta, kantona, gradova i opština u BiH) koji su u skladu sa svojim ovlaštenjima, svojim zakonima i drugim propisima dužni potpunije urediti prava i obaveze koje proističu iz Zakona o manjinama i međunarodnih konvencija kojima se uređuju pitanja od značaja za nacionalne manjine, te su dužni u okviru svojih budžetskih sredstava osigurati sredstva radi ostvarivanja prava koja pripadaju nacionalnim manjinama.

Pored zakonodavstva kojim se direktno uređuju prava manjina, niz drugih zakona kojima se propisuju prava na obrazovanje, zapošljavanje, pristup zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, treba da se primjenjuju i na pripadnike nacionalnih manjina bez diskriminacije. Određene odredbe u ovim zakonima eksplicitno propisuju obavezu zaštite prava manjina.

Tako Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH utvrđuje da „jezik i kultura svake značajnije manjine koja živi u BiH poštovaće se i uklapati u školu u najvećoj mjeri u kojoj je to izvodivo, u skladu s Okvirnom konvencijom o zaštiti prava nacionalnih manjina, te svi zakoni u entitetima, kantonima i Brčko Distriktu BiH, kao i drugi odgovarajući propisi iz oblasti

²⁵ Zita Lj. K., A. Krehić, J. Džumhur, M. Sendić, Analiza usklađenosti zakonodavstva BiH sa Konvencijom o pravima djeteta, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Sarajevo 2009. str. 45

obrazovanja uskladiće se s odredbama ovog zakona, najkasnije u roku od šest mjeseci po stupanju na snagu ovog zakona.

Iako sadrže najviše norme ljudskih prava, međunarodne konvencije kao takve ne mogu se direktno primjenjivati na pojedinačne slučajeve u praksi. Primjera radi, Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava, svakome se garantuje pravo na privatnost, ali nigdje ne stoji koji državni organ je nadležan za zaštitu tog prava, na koji način se pokreće postupak zaštite, u kojem vremenskom roku ili šta konkretno čini povredu tog prava.²⁶

Radi toga, ključnim konvencijama za zaštitu ljudskih prava predviđeno je postojanje međunarodnih tijela koja imaju mandat da nadgledaju provođenje konvencije, revidiraju zakonodavstvo pojedine države, izdaju preporuke, zahtjevaju podnošenje izvještaja država u cilju ispunjenja ugovornih obaveza kao i da primaju pojedinačne predstavke građana.

Uspostavljanje i evolucija međunarodnih (ili ugovornih) tijela za zaštitu ljudskih prava predstavlja jedno od najznačajnijih dostignuća u nastojanjima međunarodne zajednice usmjerenim ka promociji i zaštiti ljudskih prava. Međunarodna tijela stoje u samom središtu međunarodnog sistema zaštite ljudskih prava kao pokretači procesa prevođenja univerzalnih normi u socijalnu jednakost i pojedinačno blagostanje.

Putem različitih mehanizama djelovanja, ovaj sistem predstavlja autoritet u standardima ljudskih prava, ima savjetodavnu ulogu kao način primjene konvencije u pojedinačnim slučajevima i obavještava države o onome što su dužne da preduzmu sa ciljem zaštite prava i slobode svojih građana.

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina je ključni međunarodni instrument ljudskih prava kada se radi o nizu važnih prava nacionalnih manjina. Povrh toga, Okvirna konvencija jedini je pravno obavezujući međunarodni instrument posvećen isključivo pravima manjina.

Osim nedovoljne provedbe zakona i politike za zaštitu prava nacionalnih manjina, nedostatak koordinacije između različitih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini pridonosi problemu provedbe.

²⁶ Zita Lj. K., A. Krehić, J. Džumhur, M. Sendić, Analiza usklađenosti zakonodavstva BiH sa Konvencijom o pravima djeteta, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Sarajevo 2009. Str 45

Vladina podrška organizacijama nacionalnih manjina ostaje ograničena i sporadična. Podrška u radu i djelovanju nije identična u oba entiteta, a nedostaje podrška sa nivoa zajedničkih institucija. Osobe koje ne pripadaju lokalnoj većini često se susreću sa diskriminacijom u područjima zapošljavanja, stanovanja, socijalne zaštite i mirovine.

Postoji nedostatak aktuelnih statističkih podataka o broju pripadnika nacionalnih manjina u BiH, što dodatno komplicira primjenu postojećih zakona o nacionalnim manjinama i razvoj i provedbu ciljanih mjera za poboljšanje stanja nacionalnih manjina.

Izveštaji međunarodnih organizacija, naročito mišljenja Savjetodavnog odbora Vijeća Europe upozoravaju da se govor mržnje na račun etničke, nacionalne ili vjerske pripadnosti često koristi, posebno u politici.

Jezici nacionalnih manjina se ne koriste dovoljno u javnosti i kulturnom životu, uključujući radio i televizijske programe. Mogućnosti da se uči jezik nacionalnih manjina u javnim školama su vrlo oskudne i ograničene.

Bez učešća većine, pripadnici nacionalnih manjina u odnosu na konstitutivne narode imaju manje mogućnosti da samostalno pokrenu inicijative za poboljšanje njihovog statusa. Podržati nacionalne manjine da ujedine svoje glasove i izađu iz sjene konstitutivnih naroda će biti važan korak dalje u smjeru inkluzivnog, raznolikog i nijansiranog civilnog društva u BiH.

Polazeći od postojećeg stanja opredjeljeni su ključni razvojni izazovi pred kojima se nalazi sistem zaštite manjina u BiH i mjere čijom implementacijom se mogu postići potrebne promjene za ostvarenje osnovne vizije.²⁷

Radne grupe opredjelile su potrebe, postojeće potencijale/snage, unutrašnje slabosti, mogućnosti i prijetnje/rizike, na kojima se zasnivaju strateški prioriteti i planiraju aktivnosti na svih šest tematskih područja zaštite manjina u BiH, na nivou države i entiteta.

Strateški pravci i ciljevi usmjereni su ka osmišljavanju politike, akcija i mjera čijom se primjenom obavljaju potrebne promjene u društvu da bi se došlo do ostvarenja vizija u oblasti razvijanja i provođenja prava manjina.

²⁷ Zita Lj. K., A. Krehić, J. Džumhur, M. Sendić, Analiza usklađenosti zakonodavstva BiH sa Konvencijom o pravima djeteta, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Sarajevo 2009. Str 47

Neka od tematskih područja su bila već ranije definirana kao potreba ili pravo manjinskih zajednica, ili su po svom obimu vezana na određenu manjinu ili teritorij, obrazovanje, kulturu i medij, a za druga tematska područja je karakteristično, da u većem dijelu uopšte nisu bila prepoznata ili priznata kao posebna prava manjina, a vezana su za cjelokupan politički ili socialno ekonomski život u BiH/ekonomska i socijalna prava, pogranična suradnja i politička participacija nacionalnih manjina.

Iz toga proizilaze i određene razlike u koncipiranju teksta platforme koji se odnosi na plan provedbe i konkretne mjere i nosioce aktivnosti na određenim područjima zaštite manjina. Kao zajednički strateški prioritet opredjeljeno je jačanje kapaciteta i odgovornosti nadležnih institucija i udruženja nacionalnih manjina i sistematska edukacija zaposlenih u državnom i javnom sektoru o značaju zaštite manjina kao dijela zaštite ljudskih prava.

Zakonski okvir za nediskriminaciju zasnovan je na europskim načelima, ali se u praksi ne sprovodi dovoljno. Stimulativne mjere za zapošljavanje pripadnika manjina predviđene su u Zakonu o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u FBiH koji je usvojen 2008. godine.²⁸

U praksi je potreban fleksibilniji pristup pri usvajanju mjera pozitivne diskriminacije za zapošljavanje pripadnika svih nacionalnih manjina, to je da se posebna prava nacionalnih manjina ne bi trebala temeljiti samo na brojčanim pokazateljima odnosno fiksnim procentima učešća manjina u sastavu stanovništva, kako brojčani pokazatelji umjesto da budu garancija ostvarivanja prava, ne bi ustvari postali prepreka za ostvarivanje prava.

Brojčani kriterijum treba biti nadopunjen odrednicom da se prava manjina osiguravaju i u drugim slučajevima ako postoji izraženi interes udruženja pripadnika nacionalnih manjina.

Članak 15. Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina FBiH propisuje da će mjerodavne vlasti Federacije, kantona, grada i općina svojim propisima utvrditi stimulativne mjere za upošljavanje i veće kvote za upošljavanje pripadnika nacionalnih manjina, te poduzimati

²⁸ Zita Lj. K., A. Krehić, J. Džumhur, M. Sendić, Analiza usklađenosti zakonodavstva BiH sa Konvencijom o pravima djeteta, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Sarajevo 2009. Str 49

i druge odgovarajuće mjere za postizanje brže i potpunije jednakopravnosti pripadnika nacionalnih manjina.²⁹

Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini usvojen je 2003. godine ("Službeni glasnik BiH" broj: 12/2003.). U okviru saradnje sa matičnim zemljama za pripadnike manjina jedno od glavnih pitanja je i pitanje dvojnog državljanstva. U vezi sa tim Ustavni sud Bosne i Hercegovine naložio je 2011. godine Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine da izmijeni članove 4. i 17. Zakona o državljanstvu Bosne i Hercegovine koji određuju da se stjecanjem državljanstva druge zemlje gubi državljanstvo BiH, osim ako nisu sklopljeni bilateralni sporazumi. Budući da BiH ima sklopljeno svega nekoliko sporazuma (na primjer: sa Srbijom, Švedskom, Hrvatskom) dio građana bio je prisiljen odricati se BiH državljanstva.

Odlukom Ustavnog suda BiH U-9/11 od 28. septembra 2012. godine utvrđeno je da su odredbe članova 17 i 39 Zakona o državljanstvu BiH u suprotnosti sa Ustavom BiH te da one prestaju da važe. Na ovaj način su spriječene negativne posljedice navedenih odredbi za državljane BiH koji su stekli državljanstvo druge države sa kojima BiH u ovom trenutku nema zaključene bilateralne sporazume o dvojnog državljanstvu.

Zajednička pitanja prekogranične saradnje su pitanja poput dvojnog državljanstva, kulturne saradnje, stipendiranja i razmjene studenata, zaštite kulturnih spomenika, osnivanje naučnih ustanova, saradnja medija u razmjeni štampanih materijala, filmova, TV emisija, carinske regulative (pogotovo za oblast kulture i religije).

Neophodno je podstaknuti udruženja nacionalnih manjina da učestvuju u međunarodnim projektima koji se tiču prekogranične saradnje, te osigurati finansijsko učešće svih nivoa države u provođenju ovakvih projekata. Većina projekata EU traži učešće države u iznosu od 10 – 15 procenata.

Projekti međunarodnih organizacija koristan su oblik pomoći u kojima bi trebala sudjelovati udruženja, Vijeća/ Savjeti i Savez nacionalnih manjina, kako bi se izrazili i provodili autentični interesi pripadnika nacionalnih manjina. Na taj način se mogu osigurati sredstva za različite oblike prekogranične saradnje koji utječu na unapređenje prava nacionalnih razmjenom iskustava

²⁹ Vajzović Emir, Analiza evidentiranja romskih potreba, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Sarajevo, 2011.

s odgovarajućim asocijacijama manjina u drugim državama, te suradnjom u zajedničkim programima razvoja kulture, obrazovanja i informiranja pripadnika nacionalnih manjina.³⁰

U mišljenju Savjetodavnog komiteta Vijeća Europe povodom drugog Izvještaja Bosne i Hercegovine o provođenju Okvirne konvencije također se naglašava potreba za sklapanjem bilateralnih ugovora koji mogu doprinijeti očuvanju i razvoju jezika i kulture nacionalnih manjina.

Sadržaj bilateralnih sporazuma i ugovora može uključivati pitanja obrazovanja, kao što su dopunsko školovanje, dopunska nastava, posebni razredi, sufinanciranje stipendiranja učenika, edukacija nastavnika u matičnoj zemlji, kulture, to je razmjenu studenata, razmjenu filmova, knjiga, stručnih koreografa, naučna istraživanja, razmjena umjetničkih nastupa, zaštita kulturnih spomenika, i medija.

U Okvirnom zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini, u članu 6.stav 1. se kaže da svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem odgoju i obrazovanju bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi.

U članu 10. pomenutog zakona, takođe, se kaže da će se jezik i kultura svake nacionalne manjine koja živi u Bosni i Hercegovini poštivati i uključivati u predškolsku ustanovu u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine, Europskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina i Konvencijom o pravima djeteta.

Okvirnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini u članu 8. stav 6. rečeno je da se obrazovanje djece pripadnika nacionalnih manjina ostvaruje prema odredbama Zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ broj 12/03) na jeziku i pismu nacionalnih manjina u skladu sa odredbama Okvirnog i drugih zakona kojima se uređuje obrazovni sistemi u Bosni i Hercegovini.

U Okvirnom zakonu o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ broj 59/07 i 59/09). u članu 7. stav 2. se kaže da pristup visokom obrazovanju neće biti ograničen, direktno ili indirektno, prema bilo kojoj stvarnoj ili pretpostavljenoj osnovi, kao što su: spol,

³⁰ Vajzović Emir, Analiza evidentiranja romskih potreba, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Sarajevo, 2011.

rasa, seksualna orijentacija, fizički ili drugi nedostatak, bračno stanje, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom zajednicom, imovina, rođenje, starosna dob ili neki drugi status.

Uprkos postojećoj pravnoj osnovi, koja je u velikoj mjeri usklađena sa međunarodnim standardima, obrazovanje nacionalnih manjina na maternjem jeziku u većini slučajeva u praksi organizuje se prije svega kroz različite oblike dopunske nastave za pripadnike nacionalnih manjina, koje se ostvaruje uz povezivanje sa diplomatskim predstavnicima i nevladinim organizacijama matičnih zemalja.

Bosna i Hercegovina je ratifikovala sve UNESCO konvencije iz oblasti kulture, a posebno možemo izdvojiti Konvenciju o zaštiti i promociji kulturnih izraza („Službeni glasnik BiH Međunarodni ugovori“, br. 11/08). Iako sama Konvencija nije posebno posvećena kulturnim izrazima manjinskih ili autohtonih naroda, ova Konvencija afirmiše princip jednakog dostojanstva i poštovanja svih kultura, uključujući kulture pripadnika manjinskih i autohtonih naroda (Član 2.3). Ona takođe poziva strane da „posvete dužnu pažnju posebnim okolnostima i potrebama različitih društvenih grupa, uključujući pripadnike manjinskih i autohtonih naroda“ (Član 7.1).

Strategija kulturne politike u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ broj 93/08.) kao jedan od prioriteta (19. Prioriteti i akcioni program kulturne politike u BiH) navodi sljedeće: „Daljnje afirmisanje multikulturalnosti i kulturnog zajedništva, stalno imajući u vidu kulturno bogatstvo i kulturnu specifičnost u BiH, u koju su ugrađeni mnogobrojni uticaji sa Istoka, Zapada i Mediterana, što predstavlja njenu svojevrsnu prednost, faktor uvezivanja, a ne razdvajanja, i stepenicu više na putu ka evropskim integracijama i, posebno, njegovanje kulturnih posebnosti svakog njenog naroda i nacionalnih manjina, uz punu podršku djelovanju, na zakonskoj osnovi, nacionalnih, kulturnih i obrazovnih društava i njihovog doprinosa unapređenju kulture, zaštiti kulturno-umjetničke baštine i jezika“.

Takođe, Strategija kulturne politike u BiH posebno navodi sve nacionalne manjine koje žive u BiH u dijelu Strategije pod naslovom 2. Kulturne posebnosti u Bosni i Hercegovini, gdje je posebno istaknuta podrška njihovim kulturno-umjetničkim društvima. Negovanje i očuvanje kulture i kulturnog nasleđa pripadnika nacionalnih manjina u BiH opredeljeno je Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina Bosne i Hercegovine gdje je utvrđeno da pripadnici

nacionalnih manjina imaju pravo osnivati biblioteke, videoteke, kulturne centre, muzeje, arhive, kulturna, umjetnička i folklorna društva i sve druge slobode kulturnog izražavanja, te brinuti o održavanju svojih spomenika kulture i kulturnog nasljeđa. Isto tako utvrđena je obaveza arhiva, muzeja i ustanova za zaštitu spomenika kulture u vlasništvu Bosne i Hercegovine i entiteta da u svojim programima i sadržajima imaju obavezu obezbijediti srazmjernu zastupljenost svih nacionalnih manjina i štititi spomeničko blago i kulturnu baštinu nacionalnih manjina.

Posebno je značajno sudjelovanje pripadnika nacionalnih manjina u projektima koji bi se mogli provoditi zajedno s državama članicama Europske unije u korištenju različitih fondova EU s ciljem razvoja ostvarivanja prava nacionalnih manjina. Bosna i Hercegovina uključena je u više projekata prekogranične saradnje koji se odnose i na nacionalne manjine, posebno u IPA projektima Europske unije (s Crnom Gorom, Hrvatskom, Srbijom, sa zemljama jugoistočne Evrope i Mediterana, te državama članicama Europske Unije).

Negovanje i očuvanje kulture i kulturnog nasljeđa pripadnika nacionalnih manjina u BiH opredjeljeno je Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina Bosne i Hercegovine gdje je utvrđeno da pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo osnivati biblioteke, videoteke, kulturne centre, muzeje, arhive, kulturna, umjetnička i folklorna društva i sve druge slobode kulturnog izražavanja, te brinuti o održavanju svojih spomenika kulture i kulturnog nasljeđa.

Isto tako utvrđena je obaveza arhiva, muzeja i ustanova za zaštitu spomenika kulture u vlasništvu Bosne i Hercegovine i entiteta da u svojim programima i sadržajima imaju obavezu obezbijediti srazmjernu zastupljenost svih nacionalnih manjina i štititi spomeničko blago i kulturnu baštinu nacionalnih manjina.

U pomenutim aktivnostima u oblasti očuvanja kulture nacionalnih manjina najčešće se angažuju nevladine organizacije, klubovi i udruženja pripadnika nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini. To je i najčešći oblik povezivanja sa državama maticama iz kojih potiču pripadnici nacionalnih manjina.

Rezultati popisa stanovništva iz 2013. godine pokazali su da je Bosna i Hercegovina doživjela signifikantan demografski pad, koji se i dalje nastavlja. Depopulacija i starenje dominantno određuju tok razvoja njenog stanovništva, a oba procesa dodatno se dinamiziraju povećanjem

razlike između broja živorođenih i broja umrlih (u korist potonjih) iz godine u godinu, te nastavkom iseljavanja, pretežno, mladih.

Usljed takvih populacijskih tendencija, Bosna i Hercegovina se, prema relevantnim pokazateljima, rangira među demografski najkritičnije europske zemlje. Evidentno je da negativni demografski momentum sve više dolazi do izražaja. Nizak i opadajući natalitet uz produženje prosječnog životnog vijeka u skorije vrijeme dovest će do neprihvatljivog omjera mladih i starih, a time će biti izazvani još ozbiljniji poremećaji u svim dobnim funkcionalnim kontingentima.

Imajući u vidu da je fertilni kontingent ključna odrednica (bio) reprodukcije stanovništva, naročito zabrinjava njegova daljnja kontrakcija zbog smanjenog priliva novih naraštaja i emigracije, koja ne jenjava. Djelovanje nekih remetilačkih faktora na reprodukciju stanovništva moglo bi se eliminirati ili barem ublažiti odgovarajućim mjerama populacijske politike, ali one izostaju.

U uvjetima visokih troškova života u Bosni i Hercegovini, hipernezaposlenosti, siromaštva i socijalne isključenosti, posebno osoba u dvadesetim i tridesetim godinama, proširenje porodice bi u mnogim slučajevima pogoršalo njihov ionako nezavidan materijalni položaj.

Problem nezaposlenosti, koji je među mladima poprimio epidemiološke razmjere, osim što utječe na odluku o sklapanju braka i rađanju, snažan je repulzivni faktor koji će i u narednom periodu poticati iseljavanje iz države. Emigracijom se tako gubi ljudski kapital čime biva ugrožena perspektiva ne samo demografskog nego i, općenito, društvenog razvoja Bosne i Hercegovine.

Raspad SFRJ i stvaranje novih samostalnih država, dovelo je do toga da ni Srbi ni Hrvati ni Bošnjaci više ne žive u jednoj državi, što se odrazilo na migraciona kretanja od 1990-ih do danas. Posebno se to odnosi na Hrvate kao najmalobrojniji narod u Bosni i Hercegovini (u Republici Srpskoj ih gotovo i nema, u Federaciji Bošnjaci čine apsolutnu većinu).

I da su idealni uvjeti za političku i nacionalnu ravnopravnost Hrvata u Bosni i Hercegovini, to ne bi moglo zaustaviti val migracija prema Hrvatskoj kao državi s dominantno hrvatskim stanovništvom i odskora članicom Europske unije.

Migracije Hrvata iz Bosne i Hercegovine prema Hrvatskoj, Srba prema Srbiji, a Bošnjaka prema Bosni i Hercegovini odvijale su se i u bivšoj Jugoslaviji (istina, znatno manjeg intenziteta), kad je

to bila zajednička država. Kad je riječ o Hrvatima, osamostaljenje Hrvatske, rat u Bosni i Hercegovini, prijem Hrvatske u Europsku uniju su tri važna događaja koji su posredno utjecali na „iseljavanje“ Hrvata.

Na koncu, daleko najveći relativni udio u ukupnoj strukturi stanovništva materinskim smatra bosanski jezik. Za pretpostavku je, dakako, da ga takvim doživljavaju građani bošnjačke nacionalnosti. Za pretpostavku je, potom, da je razina preklapanja između etničkoga i jezičnoga kod njih vrlo visoka – pri čemu ne treba isključiti ni mogućnost da je na tek koji postotak do apsolutne.

Međutim, nema dvojbe da ga materinskim smatra i relativno značajan dio nebošnjačkoga stanovništva BiH, jer, u strukturi onih koji bosanski smatraju materinskim jezikom Bošnjaci BiH čine tek 94,8 % – ostatak od 5,2 % njih, odnosno 96.993 građanina BiH pripadaju nekoj od izvanbošnjačkih etničkih skupina.

Gdje je taj višak od skoro 100.000 građana kod kojih nije identificirano preklapanje između etničkog pripadanja i jezika koji ima predznak istog pripadanja? Tražiti ga se može u više izvora. Ipak, tri su, po svemu sudeći, dominantniji od ostalih.

Jedan od izvora su, nedvojbeno, građani hrvatske etničke skupine. Prema objavljenim rezultatima popisa iz 2013. godine, hrvatski materinskim ne smatra skoro 30.00027 bosanskohercegovačkih Hrvata. Drugi izvor treba tražiti među građanima srpske etničke skupine, zapravo srpskim stanovništvom s prostora Federacije. Preciznije, 12.705 ili 22,5 % svih Srba u ovom dijelu zemlje materinskim ne smatra srpski jezik. Za pretpostaviti je, drugim riječima, da se ta skupina opredijelila za bosanski kao materinski.

Na koncu, značajan, apsolutno izraženo moguće i najznačajniji izvor je u skupini ostalih, dakle među pripadnicima nacionalnih manjina kojih je po posljednjim popisima skoro 100.000.28 Međutim, samo 57,6 % njih materinskim smatra neki od jezika izvan triju u službenoj upotrebi. Za pretpostavku je, shodno tome, da je ostatak od preko 40 % ove skupine bh. građana kao materinski označio takođe bosanski jezik.

BiH se na osnovu svojih čvrstih političkih opredjeljenja želi pridružiti Europskoj uniji (EU). Stoga razvojnim politikama nastoji što više poboljšati konkurentnost svoje ekonomije. Time nastoji ispuniti ekonomske uslove za postajanje članom EU društva.

Na osnovu Lisabonske agende, postavljen je cilj postati najdinamičnija i najkonkurentnija, na znanju zasnovana, ekonomija na svijetu, s održivim ekonomskim razvojem, s više boljih radnih mjesta, većom društvenom skladnošću i boljim očuvanjem okoliša. Ona i Europa u cjelini snažno reaguju na globalizovanje svijeta svojom većom skladnošću, stavljajući se u središte tog svijeta, ne ostajući postranice.

Ključni elementi Lisabonske strategije, ojačavane trogodišnjim ciklusima, su: jačanje uloge znanja i inovacija, kompletiranje internog tržišta i snaženje rasta i zaposlenosti radi veće društvene skladnosti.

Slijedeći EU put, BiH priprema Strategiju razvoja (SR) koja treba služiti kao vodič razvoja u narednom srednjoročnom periodu. Na osnovu postojeće pravne strukture BiH, Direkcija za ekonomsko planiranje (DEP) je odgovorna za koordinaciju izrade Razvojne strategije. Ona ju je pripremala uz široku saradnju s vladama entiteta i Brčko distriktom, kao i uz aktivno učešće nevladinog sektora, akademske zajednice i socijalnih partnera.

Vijeće 2010. godine nije u potpunosti ispunilo plan aktivnosti donesen početkom godine jer PFBiH nije obezbijedio osnovne uslove za rad Vijeća, a što je po Zakonu bio dužan: nije odobrio budžet, obezbijedio prostor za rad niti imenovao državnog službenika zaduženog za Vijeće. Istovremeno neusvajanje Poslovnika o radu i Statuta u domovima PFBiH, te shodno tome neobjavljivanje ni imena novoizabranih članova Vijeća romske nacionalnosti u Službenom listu FBiH dovelo je Vijeće u situaciju da nije u mogućnosti da ispunji svoju funkciju.

Tokom godine, nizom pisama (aprila, jula, oktobra i decembra 2010. godine) predsjedavajućim, zamjenicima predsjedavajućih i sekretarima, te komisijama za ljudska prava i administrativnim komisijama oba doma PFBiH, premijeru Vlade i Ministarstvu finansija FBiH, poslije i brojnim međunarodnim i domaćim institucijama i organizacijama, kao i ambasadorima 11 zemlja kojima pripadaju članovi Vijeća, pokušalo se uticati na rješavanje ovih problema, ali se nije uspjelo.

Vijeće je radilo u skladu sa mogućnostima. Uprkos svemu predstavnici Vijeća su prisustvovali i učestvovali u javnim raspravama, okruglim stolovima i savjetovanjima vezanim za položaj nacionalnih manjina koje su organizovale vladine i nevladine domaće i međunarodne organizacije nastojeći dati doprinos osvjetljavanju problema nacionalnih manjina.

Jedanaesta sjednica Vijeća održana je 11. aprila 2011. godine, a raspravljalo se o imenovanju Roma u sastav Vijeća, zauzimanje stavova i buduće aktivnosti, tokom i zaključcima sjednice Administrativne komisije PFBiH, komentarima na Nacrt zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Kantonu Sarajevo, Programu rada Komisija za očuvanje i razvoj kulturnog, obrazovnog i jezičkog identiteta pripadnika nacionalnih manjina FBiH, pogramom rada Komisije za ustavno - zakonodavna pitanja razvoja i zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina FBiH, imenovanju predstavnika - kvalificirane osobe koja ce biti član Radne grupe za izradu Trećeg izvještaja o zakonodavnim i drugim mjerama na provođenju Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina - Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, skraćenoj verziji govora za javnu raspravu u saradnji sa USAID, ranije dostavljena emailom i odgovoru Udruženju građana njemačko austrijskog porijekla vezano za njihovo uključivanje u rad Vijeća nacionalnih manjina FBiH.

Formulisan je zahtjev za donošenje Odluke u vezi potvrđivanja izbora članova VNMFBiH iz reda romske nacionalne manjine. Vijeće je zaključilo da se ovaj dokument dostavi na razmatranje predsjedavajućim oba doma Parlamenta FBiH, kao i Zajedničkoj komisiji za usuglašavanje različito usvojenih tekstova zakona PFBiH.

U vezi s ovim već dugo otvorenim pitanjem, zaključeno je da je, s obziorn, na dosadašnja iskustva neophodno pratiti proceduru upućene dokumentacije i istrajati na realizaciji prava članova Vijeća iz romske nacionalne manjine.

Prema tome, imenovanje Roma u sastav VNMFBiH i objavljivanje njihovih imena u Službenom listu urađeno je tek u julu ove godine, prostorija Vijeću dodijeljena je isto tako u julu ove godine, a da ni do danas nije odobren budžet, imenovan službenik koji će pratiti rad Vijeća, data saglasnost na Poslovnik i Statut Vijeća, kao ni uvršteno Vijeće na zvaničnu web stranu Parlamenta FBiH, Vijeće još nema svoju e-mail adresu, članovi Vijeća propusnice i nije regulisana upotreba memoranduma i pečata. Iako su se članovi Vijeća sastali sa Visokim predstavnikom, ambasadorom OSCE-a, Visokim Komesarom za nacionalne manjine iz Haaga, ambasadorima zemalja čije manjine žive u BiH, uspjeli su se 5. decembra 2011. godine prvi put od kada postoji Vijeće, sastati sa Karolinom Pavlović, predsjedavajućom Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, ali nikada do sada nisu se uspjeli sastati ni sa jednim

od predsjedavajućih domova Parlamenta FBiH, Premijerom Federacije ili ministrom pravde FBiH.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

6.1. Analiza podataka ankete provedene elektronskim putem

Povodom izrade završnog rada na temu „Uključenost Roma u obrazovni sistem Kantona Sarajevo“, odlučila sam da napravim anketu na već pomenutu temu. Cilj ankete je bio da se uvidi stanje prihvaćenosti Roma, kao i njihova uključenost u obrazovni sistem prema stavovima drugih etničkih skupina.

Anketa je urađena uz pomoć Google alata za pravljenje anketa koji omogućuje popunjavanje putem interneta. Anketa je provedena od 05. oktobra do 07. oktobra 2018. pomoću društvene mreže – Facebook i e – maila.

U anketi je učestvovalo 27 osoba, od kojih su 24 bile žene i 3 muškarca. Sudionici koji su učestvovali u anketi su bili starosne dobi od 18 do 35 godina i više, pri čemu je najviše učestvovalo sudionika od 18 do 25 godina i to 51, 9 %, zatim od 35 godina i više 29, 6 % i od 25 do 35 godina 18, 5 %. Jedan od parametara je bilo i obrazovanje koje je obuhvatilo srednju stručnu spremu (SSS) sa 14, 8 %, zatim višu stručnu spremu (VŠS) sa 7, 4% i visoku stručnu spremu (VSS) koja je ujedno obuhvatala i najveći broj sudionika sa 77, 8 %.

Anketu je sačinjavalo 15 pitanja različitog tipa koja će biti predstavljena u daljem tekstu (Prilog 7. 1., 7. 2., str.).

Tabela 2. Analiza dobivenih podataka na postavljena pitanja u anketi

PITANJA	REZULTATI IZRAŽENI UPROCENTIMA (%)				
1. Diskriminacija Roma je u velikoj mjeri zastupljena u BiH?	u potpunosti se ne slažem	uglavnom se ne slažem	nit se ne slažem, nit se slažem	uglavnom se slažem	u potpunosti se slažem
	7,4 %	14,8 %	11,1 %	55,6 %	11,1 %
2. Kolika je stvarna uključenost Roma u obrazovni sistem Kantona Sarajevo?	nikako	veoma malo	malo	mnogo	veoma mnogo
	0 %	48,2 %	25,9 %	3,7 %	22,2 %
3. Da li je siromaštvo Roma u BiH jedan od glavnih faktora neobrazovanja Roma?	DA		NE		
	63 %		37 %		
4. Da li uključivanjem Roma u normalno školsko obrazovanje ima pozitivne efekte na cjelokupno obrazovanje?	DA		NE		
	63 %		37 %		
5. Kakav je Vaš lični stav prema Romima?	Poštujem	Nisam zadovoljan/na	Svejedno mi je	Ne mislim ništa o njima	
	59,3 %	22,2 %	7,4 %	11,1 %	

6. Na koji način bi postupili da se u Vaše naselje doseli porodica Roma?	Prihvatio/la bi ih	Jako bi mi smetalo	Bilo bi mi svejedno
	66, 7 %	7, 4 %	25, 9 %
7. Da li treba biti uveden romski jezik u osnovnim školama?	DA	NE	
	22, 2 %	77, 8 %	
8. Da li treba povećati upisivanje romske djece oba spola u srednjoškolsko obrazovanje?	DA	NE	
	100 %	0 %	
9. Da li se povećao broj Roma koji upišu i završe fakultet ili su to rijetki pojedinci?	Povećao se	Nije se povećao	
	7, 4 %	92, 6 %	
10. Da li smatrate da su Romi lošeg zdravstvenog stanja zbog nedostatka lične higijene?	DA	NE	
	63 %	37 %	
11. Da li većina romske djece koja prosjače na ulici u BiH pripadaju Romskoj manjini?	DA	NE	
	70, 4 %	29, 6 %	
12. Da li bi Vam smetalo da Vaše dijete ide u razred	DA	NE	
	0 %	100 %	

sa romskom djecom?			
13. Jeste li ikada vidjeli pripadnika romske nacionalnosti na reklami, medijima?	DA	NE	
	7,4 %	92,6 %	
14. Smatrate li da oni sami snose dio odgovornosti zbog lošeg mišljenja o njima?	DA	NE	Možda
	51,9 %	3,7 %	44,4 %
15. Mislite li da bi se Romi mogli uspješno integrirati u društvo kada bi im se omogućio posao?	DA	NE	Možda
	40,7 %	0 %	59,3 %

U Tabeli 2. su prikazani rezultati ankete po postavljenim pitanjima i ponuđenim opcijama i pri tome su izraženi u procentima. Crvenom bojom su istaknuti najveći procenti za odgovarajuću opciju, dok su zelenom bojom istaknuti najmanji procenti. Pa tako kao rezultati ankete na prvo pitanje, vezano za diskriminaciju Roma u BiH, sa najvećim procentom je zastupljena opcija „Uglavnom se slažem“ za koju se odlučilo 15 sudionika od 27, dok je opcija „U potpunosti se ne slažem“ zastupljena sa najmanjim procentom, samo 2 sudionika. Na osnovu ovoga vidimo da se većina sudionika slaže sa stavom da su Romi u većini slučajeva diskriminirani u BiH.

Na osnovu rezultata za pitanje broj 2, o uticaju predrasuda o Romima u obrazovnom sistemu, najveći procenat je imala opcija „Mnogo“ za koju se odlučilo 13 sudionika od 27, dok je opcija „Veoma malo“ zastupljena sa najmanjim procentom zahvaljujući samo jednom sudioniku. Na osnovu ovoga vidimo da većina sudionika se slaže sa stavom da predrasude igraju veliku ulogu u obrazovnom sistemu kada su u pitanju Romi.

Na pitanje broj 3, da li siromaštvo Roma utiče na njihovo neobrazovanje, većina sudionika (17) se odlučila za opciju „DA“, dok se njih 10 odlučilo za opciju „NE“. Prema tome većina sudionika zastupa stav da je siromaštvo jedan od glavnih faktora neobrazovanja Roma.

Prema rezultatima za pitanje broj 4, da li Civilno društvo Roma čine samo nevladine organizacije, 17 sudionika se složilo, odnosno odabralo je opciju „DA“, dok je njih 10 zastupalo opciju „NE“.

Rezultati pitanja broj 5, Vaš lični stav prema Romima, pokazuju da je najveći procenat, odnosno najveći broj sudionika (16) odlučio se za opciju „Poštujem“, dok 2 sudionika se slažu se opcijom „Svejedno mi je“. Na osnovu ovoga možemo uvidjeti da su Romi prihvaćeni od strane drugih etničkih skupina u BiH.

Na osnovu rezultata za pitanje broj 6, kako bi postupili da se u Vaše naselje doseli porodica Roma, većina sudionika (18) je bila pri opciji „Prihvatio/la bi ih“, dok su 2 sudionika zastupala opciju „Jako bi mi smetalo“.

Na pitanje broj 7, da li romski jezik treba biti uveden u osnovne škole, 21 sudionik se nije složio i pri tome je odabrao opciju „NE“ koja je obuhvatila najveći procenat, dok 6 sudionika je odabralo opciju „DA“.

Prema rezultatima za pitanje broj 8, da li se treba povećati upis Roma u srednje škole, svi sudionici (27) su se složili sa tim stavom, odnosno odabrali su opciju „DA“. Prema tome, obrazovanje je pravo koje svi ljudi imaju i za koje bi se trebali boriti. Prema mnogim istraživanjima broj Roma koji upišu i završe fakultet je jako mali, u 2013/2014. godini upisano je 23 učenika romske nacionalnosti u srednju školu, a završilo ih je 29 iste godine prema podacima Ministarstva za ljudska prava Federacije BiH.

Na osnovu rezultata za pitanje broj 9, da li se povećao broj Roma koji upišu i završe fakultet, većina se složila (25) da nije, odnosno odabrali su opciju „NE“, dok 2 sudionika smatraju da se taj broj povećao – opcija „DA“.

Prema rezultatima za pitanje broj 10, da li su Romi lošeg zdravstvenog stanja zbog nedostatka lične higijene, najveći procenat je imala opcija „Da“ za koju se odlučilo 17 sudionika, dok opciju „NE“ je zastupalo 10 sudionika.

Na pitanje broj 11, da li većina djece koja prosjače pripadaju romskoj manjini, 19 sudionika se složilo odabravši opciju „Da“, dok njih 8 smatra da ne prosjače samo romska djeca, već i djeca ostalih etničkih skupina – opcija „NE“.

Rezultati na pitanje broj 12, da li bi Vam smetalo da Vaše dijete ide u razred sa romskom djecom, pokazuju da su se svi sudionici (27) složili sa stavom da im ne bi smetalo, odnosno sa opcijom „NE“.

Na osnovu rezultata na pitanje broj 13, da li ste ikada vidjeli pripadnika romske nacionalnosti na reklami ili u medijima, najveći procenat je imala opcija „NE“ za koju se odlučilo 25 sudionika, dok su se za opciju „DA“ odlučila samo 2 sudionika.

Prema rezultatima na pitanje broj 14, smatrate li da oni sami snose odgovornost zbog lošeg mišljenja o njima, najveći procenat je imala opcija „DA“ za koju se odlučilo 14 sudionika, dok je opciju „NE“ podržao samo jedan sudionik, a 12 sudionika se je odlučilo za opciju „Možda“.

Na osnovu pitanja broj 15, da li bi se mogli uspješno integrirati u društvo kada bi im se pružio posao, većina sudionika (16) se odlučila za opciju „Možda“, dok 11 sudionika smatra da bi se mogli uspješno integrirati u društvo kada bi im se omogućio posao – opcija „DA“.

7. ZAKLJUČAK

Svaka demokratska država razvija i čuva autohtonost nacionalnih manjina jer građani različitih vjera, nacija, jezika i kultura predstavljaju njeno najveće bogatstvo.

U Bosni i Hercegovini su usvojeni zakonski akti i osnovane institucije prema međunarodnim standardima zaštite manjinskih prava, ali je stepen ostvarivanja manjinskih prava i dalje na nezavidnom nivou naročito u oblasti učešća u javnom i političkom životu, statusnih pitanja, obrazovanja i kulture.

Organi vlasti bi trebali uvesti odgovarajuću terminologiju na ustavnom nivou koja se odnosi na nacionalne manjine, po ugledu na terminologiju koja se koristi u zakonima o nacionalnim manjinama.

Pojam „ostali“ koji se koristi u Ustavu BiH i entitetskim ustavima može se shvatiti kao manje vrijedan od pojma konstitutivnih naroda ili dvosmislen u tome što se odnosi i na pripadnike nacionalnih manjina i na osobe koje ne pripadaju nacionalnoj manjini, ali se ne izjašnjavaju kao pripadnici jednog od tri konstitutivna naroda.

Politička participacija manjina je svedena na uvođenje rezervisanih manjinskih mjesta na lokalnom nivou i formiranje konsultativnih tijela na nivou države i entiteta, kao i na pojedinim nižim nivoima vlasti.

Jedan od osnovnih problema je dominantno shvatanje da je za manjine od ključne važnosti da imaju političkog predstavnika u lokalnoj skupštini/vijeću zbog čega se pitanje političke participacije manjina na lokalnom nivou izjednačava s političkim predstavljanjem, dok je proces konsultacija i dalje zanemaren.

Zaposlenje u javnoj upravi još je jedan način uključivanja manjina u javne poslove, a angažovanje nacionalnih manjina u tom segmentu ima veliki uticaj na podizanje opšte svijesti o manjinama u državi i kod većinskog i kod manjinskog stanovništva, kao i na ulijevanje povjerenja u institucije vlasti kod pripadnika nacionalnih manjina.

Nedostatak ličnih dokumenata je jedan od glavnih uzroka zbog kojih se manjinsko stanovništvo suočava sa nedostatkom pristupa drugim pravima. Bosna i Hercegovina bi trebala preduzeti korake ka uspostavljanju slobodnog i univerzalnog sistema registracije rođenja jer još uvijek

postoji niz prepreka u takvoj registraciji, posebno za djecu koja nisu rođena u bolnicama, djecu koja žive u udaljenim područjima, izbjeglice i djecu pripadnika manjinskih grupa, a ti su problemi posebno izraženi kod romske populacije.

Zahtjevi propisani zakonom, odnosno odredbe vezane za nastavu na jezicima manjina nisu primjenjeni nigdje u Bosni i Hercegovini. Što se tiče učenja manjinskih jezika kroz dodatnu, fakultativnu nastavu, vrlo malo škola je uvelo takvu vrstu nastave i većina učenika manjinske jezike uči kroz vanškolske aktivnosti.

Nabavka odgovarajućih udžbenika i nastavnih materijala, angažovanje kvalifikovanih nastavnika i raspolaganje prostorijama su neke od mjera koje bi unaprijedile učenja jezika nacionalnih manjina, nezavisno od podrške svojih matičnih država.

Povećanje vidljivosti nacionalnih manjina u medijima postiglo bi se uvođenjem specifičnih programa za nacionalne manjine ili uspostavljanjem radio stanice namijenjene pripadnicima nacionalnih manjina od strane javnih emitera.

Pored identifikovanih izazova specifičnih i za druge zemlje tranzicije pa i pojedine zemlje Europe, manjine u Bosni i Hercegovini suočene su samarginalizacijom i zbog specifičnog političkog konteksta i konfrontacije u strukturama vlasti između dominantnih etničkih grupa.

Za Bosnu i Hercegovinu je od vitalne važnosti da osigura poštovanje manjinskih prava, i bez preporuka međunarodnih tijela, jer se čak i pripadnici konstitutivnih naroda u određenom kontekstu, tj. u pojedinim dijelovima države, mogu nalaziti u situaciji brojčane manjine.

Zaštita pripadnika konstitutivnih naroda u manjinskoj situaciji od presudnog je značaja za očuvanje mira i dalji demokratski razvoj države, jer manjine u jednoj predstavljaju većinu u drugoj zemlji, pa je tretman i status manjina uslov stabilnosti regiona kao cjeline, o čemu svjedoči historija sukoba etničkog i vjerskog karaktera.

Prihvatimo li da je riječ o etničkoj manjini kao višem rodnom pojmu, možemo izdvojiti nekoliko elemenata zajedničkih većini definicija:

1. postojanje zajedničkih obilježja prema kojima se manjinska skupina razlikuje od ostalih skupina i/ili od većinske/ dominantne skupine ili nacionalne zajednice (etnička obilježja ili neka od obilježja koja se pripisuju etničkim skupinama, poput zajedničkog jezika, religije i/ili kulture);

2. postojanje dovoljnog broja članova kako bi se mogla izdvojiti kao posebna skupina;
3. postojanje svijesti o pripadnosti manjinskoj skupini i svijesti okoline koja identificira članove manjinske skupine i tako se prema njima odnosi;
4. postojanje želje da se održi kolektivni identitet o kojem postoji svijest;
5. stvarna, zamišljena ili moguća prikraćenost u odnosu na većinsku skupinu.

Zbog stalne situacije relativnog nedostatka, bilo to u demografskom, političkom, gospodarskom ili kulturnom smislu. Njima se često, gotovo kao uvjet, priključuju i posjedovanje državljanstva određene zemlje te dugotrajna prisutnost na području određene zemlje.

Mogli bismo reći da su ljudska prava univerzalna i vrijede za sve ljude na Zemlji, ali na njih se gleda drugačije u različitim društvima i različitim državama. Stoga se u nekim državama pojedina ljudska prava krše. Negdje se krše zbog kulture društva.

Vodeći se Općom deklaracijom o ljudskim pravima, navest ćemo neka osnovnih ljudskih prava:

- pravo na život i osobnu sigurnost,
- pravo na to da se osoba ne drži u ropstvu,
- pravo na to da se prema osobi ne postupa na okrutan i ponižavajući način,
- pravo na jednaku pravnu zaštitu,
- pravo na slobodu kretanja,
- pravo na državljanstvo,
- pravo na sklapanje braka (bez obzira na to imaju li partneri različito državljanstvo, vjeroispovijest ili rasu),
- pravo na odabir vjeroispovijesti (svaki čovjek može samostalno odabrati vjeru kojoj želi pripadati),
- pravo na rad, slobodan izbor zaposlenja, pravedne uvjete rada,
- pravo na odmor i slobodno vrijeme,
- pravo na obrazovanje,
- pravo na sudjelovanje u kulturnom životu (koji se tiče umjetnosti i znanstvenog razvoja).

Uz potporu OEES-ova visokog komesara za nacionalne manjine, pripremljen je nastavni materijal (priručnik za učenike i vodič za nastavnike) o kulturi, baštini, porijeklu i tradiciji nacionalnih manjina u BiH, od 2008. do 2009. godine, kako bi se više saznalo o bogatstvu raznolikosti u BiH. U tijeku 2010. godine, Misija je započela projekt Kaleidoscop, kako bi pomogla mladim ljudima da bolje razumiju pripadnike nacionalnih manjina i predstavila „ostale“, kao dio svakodnevnog života u društvu.

Obzirom na uspješnu završnicu projekta, u koji su se uključile stotine škola iz cijele BiH, Misija nastavlja poticati škole na aktivno podučavanje o nacionalnim manjinama i pomoć pripadnicima neke od 17 nacionalnih manjina, kako bi se aktivnije uključili u svoje zajednice i ponosili svojom baštinom. Zatim, Misija promovira i podržava obrazovne ustanove u pogledu uvođenja jezika nacionalnih manjina u škole.

Romi su najveća nacionalna manjina u BiH i najmarginaliziranija skupina u državi, u društvenom, ekonomskom i političkom smislu.

U poslijeratnoj BiH, Romi se suočavaju s nizom poteškoća pri realiziranju temeljnih ljudskih prava, zajamčenih Ustavom BiH. Posebno su zabrinjavajuća prava u svezi s privatnim vlasništvom, pristupom socijalnoj zaštiti, obrazovanju i zapošljavanju. Europski sud za ljudska prava je u slučaju Sejdić i Finci protiv BiH, donio odluku da diskriminacija prema nacionalnim manjinama ne dopušta onima koji nisu Bošnjaci, Hrvati i Srbi, da obnašaju najviše državne funkcije. Misija čvrsto zagovara provedbu ove odluke.

LITERATURA

1. *Analiza stanja prava djece i njihove implementacije u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja*, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Oktobar 2010.
2. Branka Kušljugić i Ibrahim Prohić, *Socijalno isključeni u BiH danas, a sutra, Program Evropske unije EDIHR za Bosnu i Hercegovinu*, Biro za ljudska prava Tuzla, 2011.
3. *Izveštaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2011.*, Brisel, 12. 10. 2011. SEC(2011)1206
4. Slobodan Nagradić, *Strategija Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma*, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i Odbor za Rome pri Savjetu/Vijeću ministara BiH, Sarajevo, 2005.
5. *Specijalni izvještaj o participaciji djece i odraslih u interesu djece u školama*, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Oktobar 2010.
6. *Specijalni izvještaj o pravima djece smještene u ustanove, sa posebnim osvrtom na normative i standarde*, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Oktobar 2010.
7. *Specijalni izvještaj o problemu prosjačenja djece u Bosni i Hercegovini*, Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko Distrikt, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Banjaluka/Sarajevo 2009.
8. Vajzović Emir, *Analiza evidentiranja romskih potreba*, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Sarajevo, 2011.
9. Zita Lj. K., A. Krehić, J. Džumhur, M. Sendić, *Analiza usklađenosti zakonodavstva BiH sa Konvencijom o pravima djeteta*, Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava u BiH i Save the Children Norway, Sarajevo 2009.
10. UNDP BiH (2003), *Bosnia and Herzegovina Human Development Report/Millennium Development Goals 2003*.
11. UNDP BiH (2014), *Napredak u realizaciji Milenijskih razvojnih ciljeva u Bosni I Hercegovini*, Izvještaj za 2013.

12. Nerzuk Ć. Đorđe Č. Eldar S. Sead T. , *Politička elita u bosni i hercegovini i evropska unija - odnos vrijednosti*, Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu
13. *Hristomatija odabranih tekstova*, Kasim Begić, 1997.godine, Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do daytonskog sporazuma, Sarajevo, Bosanska knjiga, i Rusmir Mahmutćehajić, 1998.godine, Čitanje historije i povjerenje u Bosni, Durieux
14. Džordž Ricer; „Savremena sociološka i njeni klasični korijeni“ 2009.

PRILOZI

Anketa

UKLJUČENOST ROMA U OBRAZOVNI SISTEM U KANTONU SARAJEVO

Ova anketa je dio istraživanja u sklopu magistarskog rada, u svrhu boljeg razumijevanja uključenosti Roma u obrazovni sistem u KS. Anketa je u potpunosti anonimna, a dobijeni podaci će se isključivo koristiti za izradu ovog rada.

*Obavezno

Spol

- M
- Ž

Obrazovanje

- SSS
- VŠS
- VSS

Starosna dob

- do 18
- 18 - 25
- 25 - 35
- 35 i više

1. Diskriminacija Roma je u velikoj mjeri zastupljena u BiH? *

- u potpunosti se ne slažem
- uglavnom se ne slažem
- nit se ne slažem, nit se slažem
- uglavnom se slažem
- u potpunosti se slažem

2. Kolika je stvarna uključenost Roma u obrazovni sistem Kantona Sarajevo? *

- Nikako
- Veoma malo
- Malo
- Mnogo
- Veoma mnogo

3. Da li je siromaštvo Roma u BiH jedan od glavnih faktora neobrazovanja Roma? *

- Da
- Ne

4. Da li uključivanjem Roma u normalno školsko obrazovanje ima pozitivne efekte na cjelokupno obrazovanje? *

- Da
- Ne

5. Kakav je Vaš lični stav prema Romima? *

- Poštujem
- Nisam zadovoljan / na
- Svejedno mi je
- Ne mislim ništa o njima

6. Na koji način bi postupili da se u Vaše naselje doseli porodica Roma? *

- Prihvatio/la bi ih
- Jako bi mi smetalo
- Bilo bi mi svejedno

7. Da li treba biti uveden romski jezik u osnovnim školama? *

- Da
- Ne

8. Da li treba povećati upisivanje romske djece u srednjoškolsko obrazovanje? *

- Da
- Ne

9. Da li se povećao broj Roma koji upišu i završe fakultet ili su to rijetki pojedinci? *

- Povećao se
- Nije se povećao

10. Da li smatrate da su Romi lošeg zdravstvenog stanja zbog nedostatka lične higijene? *

- Da
- Ne

11. Da li većina romske djece koja prosjače na ulici u BiH pripadaju romskoj manjini? *

- Da
- Ne

12. Da li bi Vam smetalo da Vaše dijete ide u razred sa romskom djecom? *

- Da
- Ne

13. Da li ste ikada vidjeli pripadnika romske nacionalnosti na reklami ili u medijima? *

- Da
- Ne

14. Smatrate li da oni sami snose dio odgovornosti zbog lošeg mišljenja o njima? *

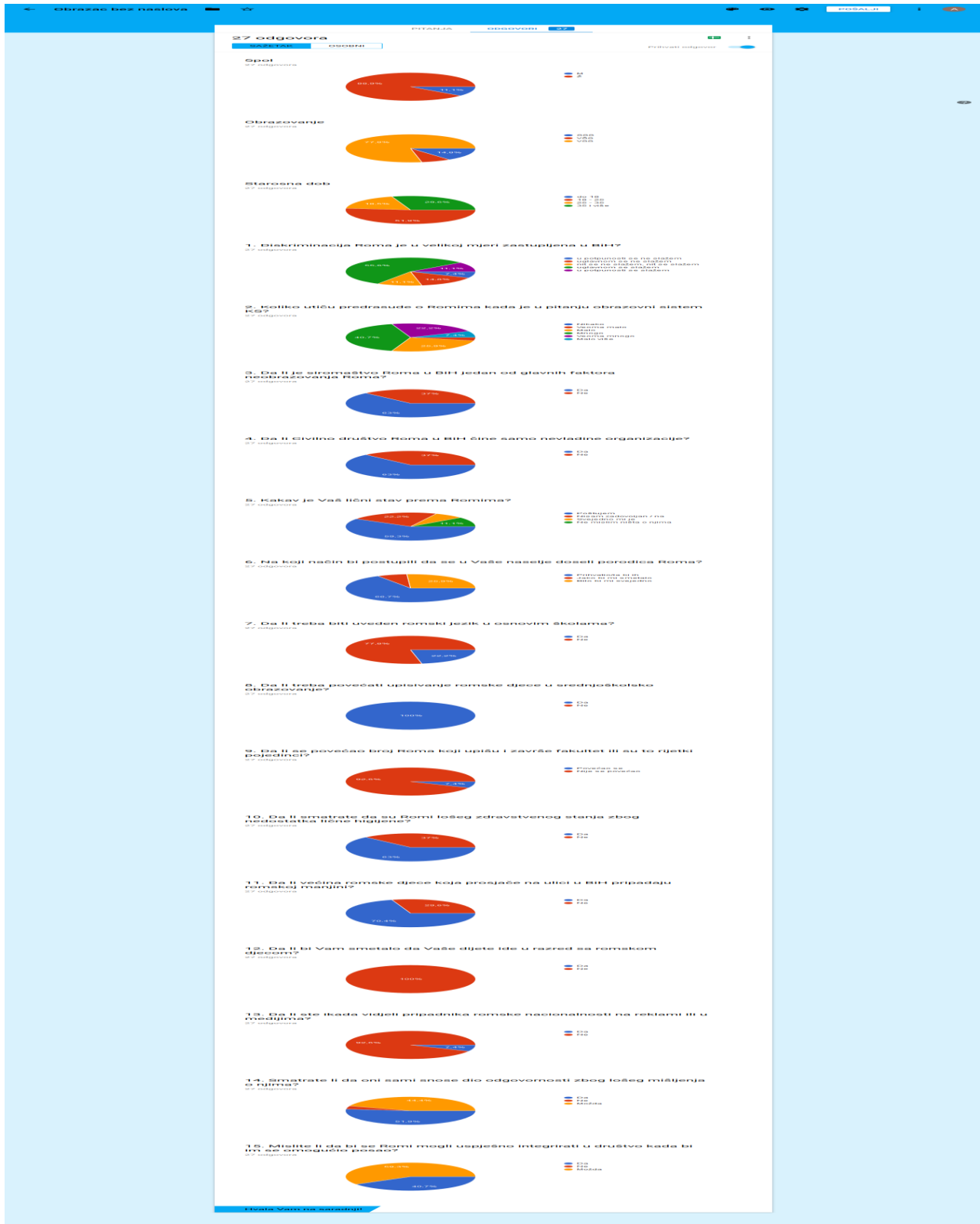
- Da
- Ne
- Možda

15. Mislite li da bi se Romi mogli uspješno integrirati u društvo kada bi im se omogućio

- Da
- Ne
- Možda

Hvala Vam na saradnji!

Slika urađene ankete sa rezultatima

BIOGRAFIJA

Ime i prezime: Aida Šečić

Datum rođenja: 13. 01. 1993. godine

Mjesto rođenja: Varaždin

Adresa prebivališta: Rosulje 2.42. Vogošća

Završena srednja škola: Tehnička Medicinska škola, Smjer : Opći

Visokoškolsko obrazovanje: Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka,

Odsjek: Sociologija

Stečeni akademski stepen: Bachelor sociologije

IZJAVA

Kojom pod materijalnom i krivičnom odgovornošću izjavljujem da do danas nisam pokrenula postupak sticanja naučnog stepena magistra političkih nauka, te da to nemam namjeru ni učiniti. Dakle po prvi put podnosim prijavu teme koja glasi : “ Uključenost Roma u obrazovni sistem Kantona Sarajevo“ na fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Samim tim izjavljujem da sam samostalno uz navedenu literaturu i uz pomoć mentora napisala ovaj rad.